

מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

בעריכת דר' יעל גוטר

המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס)

הפקולטה ליהדות

אוניברסיטת בר אילן

מהי עבודה אקדמית?
כיצד אבחר נושא לעבודה?
חיפוש חומר בצורת המחשה, שיטות
לרישום ביבליוגרפיה, סוגי כותרות,
ראשי פרקים, כתיבת העבודה
לחלקיה: מבוא ורקע תיאורטי,
ממצאים, דיון, סיכום ומסקנות....
ניתוח תצורות, כתיבת הערות שוליים
כתיבת פסקה, כתיבת עבודה שמה

פנימי, לתלמידי הקורס בלבד

הדפסה: תשס"ז

חוקרת זו מוקדשת לסטודנטים שלי,

אשר עלו לי אהבין

עד כמה הכתיבה האקדמית

אינה מובנת מאליה

!d.

תכן העניינים

מבואות

5	לוח פרקי הקורס
6	סילבוס
7	מידע כללי על הקורס
8	הנחיות להגשת עבודות
9	"טיפים" לשיפור הכתיבה
12	פרק 1 : העבודה המדעית
12	בחירת נושא ותחומו
14	מטלה 1 : בחירה בנושא, תיחומו והצגת דרכי העבודה
16	פרק 2 : רישום ביבליוגרפי
16	חיפוש חומר לעבודה
22	מטלה 2 : הצגת רשימה ביבליוגרפית בת חמישה פריטים
24	פרק 3 : תרגול הלומדה לאוריינות
	קריאה ביקורתית
27	מטלה 3 : תרגול בלומדה לאוריינות באתר הספרייה
28	פרק 4 : ניסוח הכותרת, תרשים, ראשי פרקים ושאלות מחקר
28	סוגי כותרות
28	תרשים
29	ראשי פרקים
29	שאלות מחקר
29	מטלה 4 : כתיבת 3-5 ראשי פרקים לעבודה, שרטוט תרשים, והעלאת 3 שאלות מחקר
32	פרק 5 : הערות שוליים וכתיבת פסקה
32	הערות שוליים
33	מטלה 5 : כתיבת פסקה עם הערות שוליים והפניות

35	פרק 6 : ניתוח תעודה
35	ניתוח תעודה
37	מטלה 6 : ניתוח תעודה
38	פרק 7 : כתיבת המבוא לעבודה
38	המבוא
39	מטלה 7 : כתיבת מבוא לעבודה
41	פרק 8 : כתיבת העבודה השלמה
41	הנחיות לכתיבת העבודה
43	מטלה 8 : כתיבת העבודה
44	נספחים
44	נספח 1 : דוגמה לתרשים העבודה
45	נספח 2 : דוגמה לשלבי העבודה
48	נספח 3 : דוגמה לעבודה שלמה
53	נספח 4 : רשימה ביבליוגרפית
55	נספח 5 : רשימת קיצורים
56	נספח 6 : דוגמא לשימוש בקיצורים

לוח פרקי קורס המבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

תאריכים	מטלות	נושא	פרק מס'
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 1: בחירת נושא, תיחומו והצגת דרכי העבודה	פתיחה: מהי עבודה אקדמית? בחירת נושא לעבודה	1
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 2: חיפוש חומר לעבודה והגשת רשימה ביבליוגרפית	במעבדת המחשבים: שיטות לחיפוש חומר בעזרת המחשב, לימוד שיטות לרישום מראי מקום וביבליוגרפיה	2
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 3: תרגול על פי הלומדה לאוריינות באתר הספרייה http://www.biu.ac.il/lib	במעבדת המחשבים: הדרכה לאוריינות	3
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 4: כתיבת (3-5) ראשי פרקים, שרטוט תרשים והעלאת שאלות המחקר	ניסוח הכותרת, תרשים, ראשי פרקים ושאלות מחקר	4
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 5: כתיבת פסקה עם הערות שוליים והפניות.	הערות שוליים כתיבת פסקה	5
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 6: ניתוח תעודה	ניתוח תעודה	6
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 7: כתיבת מבוא לעבודה	כתיבת המבוא	7
קבוצה א קבוצה ב	מטלה 8: כתיבת העבודה השלמה	כתיבת העבודה השלמה	8
קבוצה א קבוצה ב	הגשת העבודה המתוקנת	סיכום	9

ייתכן ויהיו שינויים בתאריכי המפגשים ובתכני השיעורים, בהתאם לצורך. יש להתעדכן בנוגע לתאריכי המפגשים ולמטלות על הפרסומים בלוח המודעות של המחלקה, ליד המזכירות.

נוהל הגשת העבודות:

יש להגיש כל עבודה בשיעור הבא, בכיתה. העבודה האחרונה המתוקנת תוגש לא יאוחר מהתאריך שינקב בכיתה. איחור בהגשת העבודות עלול לגרום להורדת ניקוד, וחבל.

סילבוס

שם הקורס : מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

שם המרצה : דר' יעל גוטר

מספר שעות : 1 ש"ש (מספר מפגשים בני שעותיים במהלך סמסטר אחד)

מספר נקודות זיכוי : 1

מטרת הקורס :

להקנות לסטודנטים בשנה א' כלים בסיסיים לחיפוש חומר ביבליוגרפי ולכתיבה אקדמית ביקורתית.

נושאי הקורס העיקריים :

- מהי עבודה מדעית? כיצד נבחין בין ספרות מדעית לבין ספרות פופולרית?
 - כיצד נבחין באיכותו של החומר המדעי?
 - כתיבה מדעית-אקדמית : עקרונות הכתיבה המדעית, סגנון הכתיבה, הגדרת נושא, מבנה העבודה, קביעת ראשי פרקים, כתיבת פסקה
 - הערות שוליים
 - רישום מקורות בעבודה מדעית, על פי הכללים המקובלים (ציטוט, הפנייה, מראה מקום, רשימה ביבליוגרפית)
 - חיפוש חומר לעבודה בעזרת המחשב ובמנועי חיפוש באינטרנט
 - 'טיפים' למציאת חומר : אנציקלופדיות, כתבי עת מרכזיים בתחום, ספרים בסיסיים
 - חשיבות עדכניות הפרסום
 - ניתוח תעודות
 - התנסות בכתיבת עבודה מדעית
- הקורס כולל תרגול מעשי במעבדת מחשבים, תרגול בכיתה ובבית.

דרישות הקורס :

- השתתפות פעילה בשיעורים
- הגשת עבודות

ביבליוגרפיה :

אלחנני איטה, וינבך ליאורה, החיבור האוניברסיטאי – עקרונות ותרגילים, תל-אביב 1981
האוניברסיטה הפתוחה, ספרים וספריות והשימוש בהם, יחידה 4: הכנת עבודה סמינריונית, תל אביב 1979

מגן זאב, בשר ורוח : עצות טובות (וחוצפניות) לכתיבה האקדמית, רמת גן 2000
עמית-כהן עירית, וולפה עירית, לכתוב עבודת מחקר - כלים וכללים : מיומנויות לכתיבת עבודות עיוניות בבית הספר התיכון ובאוניברסיטה, דיונון תל אביב 1998

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
מידע כללי על קורס מבוא לביבליוגרפיה

ולכתיבה אקדמית

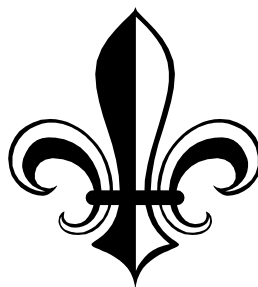
סטודנט/ית יקר/ה,

הכתיבה האקדמית שונה מכתבה יוצרת ומכל כתיבה אחרת בה מתנסה אדם במהלך חייו. בשונה מכתבות עבודות בבית הספר התיכון ובמסגרות אחרות, לכתיבה האקדמית כללים, נוהגים וחוקים משלה. החל מלימודי התואר הראשון באוניברסיטה נקראים אתם, הסטודנטים, להפנים את חוקי הכתיבה האקדמית, לציית להם ולנהוג על פיהם. מניסיון של שנים קודמות, חסרים הסטודנטים הצעירים כלים לכתיבה אקדמית, והאוניברסיטה חסרה קורסים המקנים כלים אלה (למעט קורסים לכתיבה אקדמית באנגלית). בעקבות זאת החלטנו, במחלקה ללימודי ארץ ישראל ולארכיאולוגיה, להקנות לכם כלים חיוניים אלה בשנת לימודיכם הראשונה, כדי להקל עליכם וכדי להעלות את רמת הכתיבה שלכם. **מטרת הקורס היא להקנות לכם כלים בסיסיים לחיפוש חומר ביבליוגרפי ולכתיבה אקדמית, ולתרגלם הלכה למעשה.** כלים אלה ישרתו אתכם במהלך כל שנות לימודיכם באוניברסיטה.

קורס זה הנו סדנת הכנה לקראת כתיבה אקדמית: כתיבת עבודות בכלל, וכתיבת סמינריונים בפרט. נשתתף בהרצאות תיאורטיות, נתרגל חיפוש חומר במחשב, ננתח תעודה, נדגים ונתרגל כתיבה אקדמית (ביבליוגרפיה, מראי מקום, הערות שוליים, ראשי פרקים וכיו"ב) בבית, בספרייה, במעבדת המחשבים ובכיתה, ונערוך דיון פתוח בהתייחס לעבודותיכם. מחמת אופיו המעשי והאינטראקטיבי של הקורס, השתתפותכם הפעילה בשיעורים חשובה ביותר.

מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית הוא קורס חובה לתלמידי שנה א'. הקורס כולל מספר פגישות בנות שתיים במהלך הסמסטר, ומקנה נקודת זכות אחת. בכל שיעור יוקדש זמן לשאלות. במהלך הקורס יוטלו עליכם מספר מטלות ברמות קושי שונות. הציון בקורס ייקבע על פי רמת הישגים במטלות אלה. **אנא קח/י בחשבון כי יהא עליך לבלות בספרייה שעות בודדות לכתיבת המטלות בראשית הקורס, ושעות רבות יותר לכתיבת העבודה המרכזית, לקראת סוף הסמסטר.**

חובה נעימה לי היא להודות למי שסייעו לי במידע ובעצה, בכל הקשור בקורס זה. ובעיקר לפרופ' איוון פרידמן (שהקפידה עמי בקלה כבחמורה), לפרופ' מרגלית שילה (בעיקר בפרק הדין בניתוח תעודה), לד"ר עירית עמית שהתירה לי להשתמש בציטוטים מהקורס שלה לתלמידי מחקר ("מחשיבת חקר לכתיבת מחקר"), ולעמיתיי וחברי: דר' יגאל לוין, דר' עדי ארליך ודר' מיכאל ארליך, אשר העבירו את קורס ההדרכה הביבליוגרפית בשנים עברו וציידו אותי בפרי ניסיונם ובידיעותיהם המלומדות.

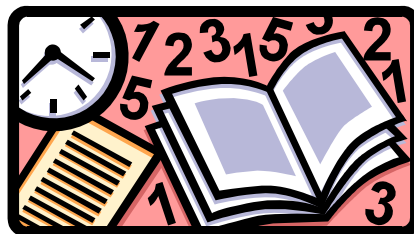
הנחיות להגשת העבודות

סטודנטים יקרים,

על מנת לוודא כי העבודה שבידכם מוכנה להגשה, אנא בדקו האם הקפדתם על הדרישות שלהלן:

1. **נא להדגיש** בראש העבודה **את שמכם ואת מספר הקבוצה** אליה אתם שייכים (א' או ב')
2. אל תשכחו לציין את נושא העבודה, תאריך הגשה, ת.ז., מס' הקורס, שם הקורס, שם ומספר המטלה.
3. הגישו עבודות **מודפסות** בעברית, גופן דוד או אריאל בגודל 12, רווח כפול או שורה וחצי.
4. הקפידו לציין **מספרי עמודים** בעבודה.
5. **הגיהו** את עבודותיכם טרם הגשה: קראו אותן בעיון בתום הכתיבה, ותקנו בהתאם.
6. **הגישו עבודותיכם מהודקות בסיכה** (ללא תיקיות וללא ניילון, בבקשה).
7. תמיד, תמיד, **השאירו אצלכם עותק של עבודותיכם**, לכל מקרה של אובדן.
8. תמיד, תמיד, **שמרו אצלכם את עבודותיכם המקוריות**, עם ההערות והציון, למעקב שלכם – ושלי, לפחות עד קבלת הציון הסופי בקורס.
9. הקפידו למלא את הנחיות העבודה, **ולענות בדיוק על מה שנשאלתם**. לא פחות, לא יותר, לא "בערך".
10. הקפידו על כתיבה ברורה, מקושרת ורציפה.
11. הקפידו להגיש עבודותיכם במועד. אם לא הגעתם לשיעור מכל סיבה שהיא, עליכם להשלים את החומר שנלמד בכיתה ולהגיש את העבודה במועד. במקרה של עיכוב בהגשה, הגישו את העבודה בהקדם האפשרי, בתוספת הסבר לעיכוב ואישור מתאים (מילואים, אשפוז, מחלה, לידה...)

בהצלחה...

'טיפים' לשיפור הכתיבה

קריאת עבודות רבות של סטודנטים בשנים קודמות הניבה את הטיפים הבאים:

1. השתמשו במשפטים קצרים וברורים (שורה וחצי מ-כ-ס-י-מ-ו-ס). הימנעו ממשפטים ארוכים ומסורבלים.
2. הקפידו על פיסוק נכון ועל תחביר נכון. בדקו: האם במשפט יש נושא, נשוא, מושא?
3. שימו לב לזמנים בהם אתם משתמשים (עבר / הווה / עתיד) - האם השימוש נכון?
4. כתבו את המלים בשלמותן ולא בראשי תיבות ובקיצורים, למעט מקרים בודדים, כגון: תנ"ך, ש"י עגנון, פלמ"ח, אצ"ל, לח"י.... לפיכך רשמו "תל אביב", ולא ת"א, וכיו"ב.
5. לציון מספרים מאחד ועד עשר נהוג לכתוב את המלה, ולא את הספרה. כתבו "אחת, שתיים", ולא 1, 2... כך גם לגבי מאה, אלף וכו'.
6. תעודות בכתב בלתי ברור – יש להעתיק ולהציג גם בדפוס, לנוחות הקורא.
7. ציטוטים בשפות זרות (גם נספחים) – יש לתרגם לעברית.
8. כדאי להימנע ממלים מוחלטות: "כמובן", "ללא ספק", "מובן מאליו".... תחת זאת, עדיף להשתמש במלים יותר מסויגות, עדינות וצנועות: נראה ש... נדמה ש... מהממצאים עולה כי... בדרך כלל... על פי רוב...
9. כדאי להמעיט בסוגרים, כדי לא להכביד על רצף הקריאה. אם העניין חשוב, וותרו על הסוגריים, והציגוהו בלעדיהן. אם העניין אינו חשוב – וותרו עליו לגמרי. אם בכל זאת קשה לוותר אבל לא מתאים להשאירו כך, ניתן לרשום את העניין בהערות שוליים.
10. בהערות שוליים וברשימת הקיצורים יש לציין שם פרטי של המחבר תחילה, ולאחר מכן שם משפחה. בהערות השוליים חשוב לציין את מספר העמוד אליו הפניתם.
11. הערות השוליים יופיעו לאחר המובאה או העניין הלקוח מהן, ולא לפנייהם.
12. הקפידו להעניק כותרת לכל טבלה, איור, תרשים או מפה, ולהתייחס אליהם בטקסט. חשוב לציין מקור של כל איור שאינו יציר כפיכם. יש לציין מקורות ששמשו אתכם בהפקת טבלאות. כן חשוב לציין מקורו של כל נספח.
13. יש להפנות בעבודה לכל הפריטים המופיעים ברשימה הביבליוגרפית, ולהפך: יש לציין ברשימה הביבליוגרפית כל פריט הנזכר בגוף העבודה.
14. כתבו כל פסקה ברצף אחד, ללא מעברי שורה מיותרים באמצע. הימנעו מכתובת פסקאות קצרצרות או ארוכות מידי. גודל פסקה סבירה יהיה בין שליש עמוד לבין שני-שליש עמוד.
15. בין פסקה לפסקה השאירו שורת רווח, או הזיחו את הטקסט בתחילת כל פסקה.
16. הקפידו שיהיה רצף הגיוני וסגנוני בין המשפטים בכל פסקה, ובין פסקה לחברתה.
17. במדעי הרוח נהוג להתבטא בכתיבה זורמת, רציפה והרמונית, בלתי מקוטעת. הימנעו מהצגת "רשימת מכולת" של רעיונות או ממצאים, ללא קישור ואיחוד.
18. הקפידו לקיים את שהבטחתם לקורא. המשפט הראשון בפסקה הוא הבטחה למה שיבוא אחריו, הפסקה הראשונה בפרק היא הבטחה לפרק, והמבוא

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
לעבודתכם הוא הבטחה לעבודה כולה. אל תשאירו "צ'ק ללא כיסוי". בדקו
עצמכם: האם קיימתם את מה שהבטתם לקורא?

קישור באמצעות אזכור (אמצעי קישור בלתי מפורשים)*

1. **חזרה לקסיקלית מלאה** – יצירות מפורסמות רבות נודעות בזכות מה שנכתב בהן, לעומת זאת יש יצירות מפורסמות הנודעות בזכות מה שנכתב עליהן.
2. **חזרה לקסיקלית חלקית** – במשטרים דמוקרטים הצנזורה על מחזות וסרטים היא גוף נושא למחלוקות. יחד עם זאת רבים נוטים לחשוב שדווקא הצנזורה נחוצה לשמור על יציבותו של שלטון הדמוקרטי.
3. **חזרה + ידוע** – מחקר זה עוסק בנייתוח ביקורתי על יצירתו המאוחרת של עגנון "שירה". הספר יצא לאור רק לאחר מותו של הסופר על ידי בתו, וישנה סברה שהיא "שלחה את ידה" בליטושו הסופי.
4. **חזרה + כינוי רומז** – מדינות מערביות רבות פיתחו מערכת תקשורתית נוחה לשימוש יום-יומי. בעבר הלא רחוק היו מערכות אלו מורכבות, מסורבלות, יקרות ואיטיות.
5. **המרה של שם עצם פרטי בשם עצם כללי** – הופעת החיישנים האלקטרו אופטיים, המזל"טים, הלוויינים ואמצעי הניתוח של החישה מרחוק מאפשרת העברת מידע חזותי בזמן אמת על תופעות במרחב. תהליך התפתחותם של אמצעי התקשורת האיץ את גידול הממסד המודיעיני ואת המעקב על המתרחש במקומות שונים בעולם.
6. **המרה באמצעות כינוי גוף** – קלינטון חזר והדגיש את חשיבותה של האמינות השלטונית ליצירת כלכלה יציבה וחברה בריאה, אך הוא ביקש לשכוח את חוסר אמינותו שלו בפרשת מוניקה לוינסקי.
7. **המרה מסכמת בצירוף כינוי רומז** – עובדה זו, מסקנה זו, דבר זה, זאת – אזרחי ישראל מודעים לתופעת העדות, מגוון התרבויות והדתות המתקיימים בה. שוני זה משפיע על מצבה של ישראל, על כלכלתה ותרבותה
8. **המרה באמצעות אותיות השימוש (ל, ה, ו) ומילות היחס (את, עם, אל, על)** – הואיל והלימודים באוניברסיטה אינם מכתובים תמיד את הקריירה שבה ילך הסטודנט בעתיד, מוטב לראות בהם אמצעי להעשרה, הרחבת אופקים ויצירה של אזרח טוב.
9. **אזכור חוץ טקסטואלי (המרה המתבססת על ידע קודם)** – שארל דה גול, נשיא צרפת מיד לאחר מלחמת העולם השנייה, נודע בקשריו עם דויד בן גוריון ראש ממשלת ישראל. מי שהתנגד לכיבוש הגרמני ולממשלת וישי בתקופת המלחמה מצא בראש ממשלת ישראל ידיד אמת.

*מתוך הקורס של דר' עירית עמית, "מחשיבת חקר לכתיבת מחקר". תודה לדר' עמית על העברת החומר ועל

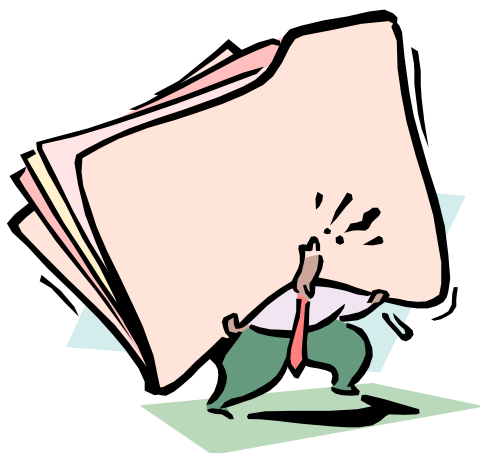
רשותה לצטט כאן מתוך הרצאות הקורס

טיפים נוספים :

- להשגת דיוק ובהירות הקפידו על משפטים קצרים, ענייניים לינאריים (לא מורכבים)
- הימנעו מרמיזות, מהבזקים לעבר, מקפיצות ב"לוח זמנים", ממליצות, ממטפורות ופתגמים.
- כדאי להימנע ממלים נרדפות. דווקא האחידות היא שמצביעה על החשיבה המחקרית.
- הימנעות מהערות המתארות מה בדעתך לומר. מוטב לומר את הדברים ישירות.
- יש להימנע מלהפוך את עצמך לנושא העבודה
- להעדיף את צורת הסביל¹
- לשמור על לשון אובייקטיבית
- לשון רבים נועדה לפתור בעיה של שימוש בלשון חד-מינית
- אחידות טכנית
- להעדיף כתיבה מלאה על פני קיצורים וראשי תיבות. בהערות תחתית ניתן להרבות בקיצורים.

מספרים

- מספרים נכתבים מימין לשמאל ברצף הכתיבה – יהושע חנקין (1865-1945); עמ' 67-22.
- כתיבת מספרים עד 10 (כולל) לשון רבים – עשרה אחוזים; ארבע שנים
- מ – 11 ואילך אפשר גם ביחיד (41 אחוז; 12 שנה)
- מספרים עד 10 (כולל) בצירוף שמות עצם יכתבו כמילים – חמש אבנים; שלושה עשורים
- כ + מספר יש לכתוב במילים – כעשרים (ולא כ – 20)

¹יש המעדיפים את צורת הפעיל

פרק 1: העבודה המדעית

בחירת נושא ותיחומו

מטרת הפרק: הכרות עם הקורס, תיאום ציפיות, הכרות עם הקריאה והכתיבה האקדמית, הקניית כלים לבחירת נושא העבודה.

תרגיל פותח: לכתוב מה עשינו הבוקר, בפסקה. אחרי ההסבר – לכתוב בצורה מדעית.

נושאים לדיון בפרק:

- מהי עבודה מדעית? כיצד אנו מבחינים בין ספרות מדעית לבין ספרות פופולרית?
- כיצד נבחין באיכותו של החומר המדעי?
- רישום מקורות בעבודה מדעית, על פי הכללים המקובלים (ציטוט, הפנייה, מראה מקום, רשימה ביבליוגרפית)
- חשיבות עדכניות הפרסום
- הגשת עבודות (על פי הנחיות במבואות החוברת)
- בחירת נושא לעבודה, תהליכי התמקדות וניתוח
- בחירת התחום, תיחום ומיקוד, ניסוח הכותרת, דרך הניתוח: הנגדה, הצגת תהליכים היסטוריים, רצף גיאוגרפי, השוואה, פירוט הסוגיה לתחומיה....

תזכורת: רישום במחשב

סטודנטים יקרים,

כבכל שנה אנו מעבירים קורס זה לתלמידי שנה א'. מטרת הקורס לתת בידיכם כלים בסיסיים לחיפוש חומר בספרייה, לרישום ביבליוגרפי נכון, ולהגשת עבודותיכם האקדמיות כהלכה. פרט טכני חשוב: אנא ודאו שאתם רשומים כתלמידי הקורס **במחשב**. לא מספיק להירשם אצל טלי, להשתתף בשיעור ולהגיש עבודה. אם אינכם רשומים במחשב – אין באפשרותנו להזרים לכם ציון, ולא תוכלו לקבל תואר, בבוא העת. **חשוב מאוד לדאוג לרישום במחשב כבר עכשיו**. הרישום נעשה בדרך כלל על ידי היועצים בימי הרישום. במקרה ומסיבה כלשהי הרישום לא התבצע, דאגו לתיקון הדבר על ידי הוספת הקורס במועד השינויים.

שמירת כל עבודות הקורס לשם קבלת הציון הסופי

חשוב מאוד לשמור אצלכם בקלסר את כל העבודות שהגשתם ואת תיקונין. לקראת תום הקורס תתבקשו להגיש לי את כל העבודות והתיקונים שצברתם במהלך הסמסטר, לשם קבלת הציון הסופי בקורס.

הבחנה בין סוגי טקסט

סוגי טקסט

טקסט ייצוגי וטקסט ריגושי (על פי מאיה פרוכטמן, לשונה של ספרות, תל אביב: רכס, תש"ן (1990))

טקסט "רגשי"	טקסט "ייצוגי" (כולל כתיבה מדעית)	
מלים טעונות (כתיבה בעלת משמעויות לוואי)	מלים נייטרליות (כתיבה "מילונאית")	אוצר מלים
צירופים מפתיעים (המטפורה, הדימוי...)	צירופים הרגליים. נמצאים במילון ותקינים (נעלי בית)	צירופי מלים
שינוי סדר מלים מהמקובל	סדר מלים מקובל	משפטים
אין אחידות; משפטים קצרים, ארוכים, מלה אחת...	אורך קבוע של משפטים	
משפטים ללא דגם, משפטים מקוטעים, חסרים	מבנה המשפטים על פי דגם, מסודר	
הקשר הפורמלי או הלוגי לא תמיד קיים	קשר בין משפטים, שימוש באמצעי קישור	
מרובים משפטי שאלה, הקראה, שלוש נקודות	רוב המשפטים משפטי חיווי	
ריבוי בכינויים רומזים, לא תמיד קיים פירוש מדויק	מיעוט בכינויים לא מפורשים. נושא ממוקד מבחינת המשמעות	בהירות
החזרות הן אמצעי בולט	הימנעות מחזרות	

הבחנה נוספת:

מקור ראשוני

מקור לא מעובד

מקור שניוני (מעובד)

אילו-אחברי

באדיבותה של דר' עיריית עמית, מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתיבת חקר". תודתי לדר' עמית.

מטלה מס' 1: בחירה בנושא, תיחומו והצגת דרכי העבודה

1. **בחר*** בנושא לעבודתך (ניתן להיעזר ברשימת הנושאים המצורפת בנספח 2 להלן) (למשל: ירושלים בימי הבית השני).
2. ציין **מדוע** בחרת בנושא זה (מפני שמשפחתי ילידת ירושלים זה עשרה דורות).
3. **ענה** על שאלות המשוב (להלן).
4. **תחם** את הנושא (הרובע ההרודיאני – תהליך החפירה, השימור והשחזור). לעתים תוכל לתחם נושא מתחום אחד בנושא מתחום אחר, לדוגמא: 'דגניה א' בתקופת העלייה השלישית – ביקורת או העצמה?'
5. ציין את **דרכי הניתוח** בהן תנקוט בעבודתך (לדוגמא: אציג 5-7 ממצאים ארכיאולוגיים באתר כפי שנמצאו בחפירה הארכיאולוגית מול אותם הממצאים כפי שהם מוצגים באתר או במוזיאון כיום, ואנתח את תהליך קבלת ההחלטות שהביא למצב הקיים).
6. ציין שני נושאים אלטרנטיביים (בעדיפות שנייה ושלישית), למקרה שלא אשר את הנושא הראשון בו בחרת.
7. מועד הגשה: **עד המפגש הבא**. לא תתקבלנה עבודות לאחר מועד זה. נא להביא את העבודה לכיתה.
8. נא לציין על העבודה: שם הקורס, **מספר הקבוצה (01 או 02)**, שם ומספר תעודת זהות, תאריך הגשה ומספר המטלה. יש להקפיד על כל הכללים, על פי ההנחיות להגשת העבודות (ע' 8).
9. לקראת המפגש הבא: קרא את ההנחיות לרישום הביבליוגראפי (בפרק 2). תוכל להעלות בשיעור הבא סוגיות שלא היו לך ברורות בנושא זה.
10. אם טרם עברתם **הדרכה בספריה המרכזית**, עשו זאת עד למועד המפגש הבא. משך הדרכה זו שעה וחצי, ויש להירשם במדור ההדרכה בספריה. ניתן להגיש עבודה **בזוגות**, בתנאי ששני בני הזוג שותפים אקטיביים ומלאים בהכנתה, ויכולים לעמוד במבחן בקיאות בעבודה.

משוב להערכת בחירת הנושא*

בחרתי לדון בנושא:

בדקתי שהנושא מתחום מבחינת:

הזמן

ההיקף, הכמות, המרחב

העניין

מגבלות המחקר.....

הרציונאל (הסיבה, ההגיון, התכלית) לבחירת הנושא הוא.....

הכלים בהם נעזרתי לבחירת הנושא ולמיקודו.....

בבחירת הנושא נתקלתי בקשיים.....

כדי להתמודד עם הקשיים בחרתי בפתרונות האלה.....

* לשם הנוחות כתבתי בלשון זכר, אך כוונתי דבריי לשני המינים.

* באדיבותה של דר' עירית עמית, מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתיבת חקר". תודתי לדר' עמית.

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

הנושא שייך לתחום הדעת.....
כלי המחקר לבדיקת הנושא הם.....
הנושא הרלוונטי מתקשרים נושאים נוספים. בנושאים אלה לא אעסוק.....
החידוש.....

רשימת נושאים (ניתן להיעזר ברשימה זו, או לבחור בנושא אחר הקשור בארץ ישראל)

תקופות לדוגמה: תקופת המקרא, תקופת בית ראשון, תקופת בית שני, התקופה ההלניסטית, התקופה הרומית, התקופה ההרודיאנית, תקופת המשנה והתלמוד, התקופה הרומית-ביזאנטית, התקופה המוסלמית המוקדמת, התקופה הצלבנית, התקופה הממלוכית, התקופה העות'מנית, העת החדשה, העלייה הראשונה, העלייה השנייה, העלייה השלישית (וכו'), תקופת המנדט.

ערים ויישובים (בעיקר כאלה שיש להם היסטוריה מלפני קום המדינה): ירושלים, תל אביב, חיפה, דליית אל כרמל, עוספיא, בית ג'ן, דגניה א', בית השיטה, פקיעין, וכיו"ב.

אזורים בארץ: יהודה, שומרון, הבקעה, עמק יזרעאל, הנגב הצפוני, הערבה, גוש דן, הגליל התחתון, הגליל העליון, בקעת טורען, שפלת יהודה.

אתרי טבע: המכתשים, שמורת עין גדי, תל דן, החולה, מדבר יהודה, הנגב, הערבה, הרי אילת, נחל מפלים, נחל זויתן, גבעות מנשה, עין עבדת, הרי מירון, החרמון, בית גוברין.

אתרים ארכיאולוגיים: תל מגידו, תל בית שמש, תל עבדת, תל לכיש, תל חצור, תל באר שבע, תל יקנעם, תל מרשה, תל שילה, מחילות מסתור בשפלת יהודה, מערות קולומבריה בשפלת יהודה, מצדה, בית הכנסת בבית אלפא.

אישים: הורדוס, יוסף בן מתתיהו, דוד בן גוריון, אוסישקין, טרומפלדור, שרה אהרונסון, המשוררת רחל, ריצ'ארד לב הארי.

דתות ומיעוטים בארץ: דרוזים, עלאוויים, צ'רקסים, מוסלמים, יוונים אורתודוקסים, רומים קתולים, רוסים אורתודוקסים, קופטים, אתיופים.

נושאים אחרים: בית המקדש של הורדוס, מלחמות ישראל, ההתיישבות הציונית, בתי כנסת עתיקים, קרבות החשמונאים, רציפות היישוב היהודי בפקיעין, התפתחות תעשיית המזכרות בארץ, חיי יום יום בארץ ישראל באספקריא של עיתון 'הצפירה'.

קווים מנחים לבחירת נושא: מידת העניין בו, הכרות קודמת עמו (רצויה), נגישות, החומר הקיים, מקורות

פרק 2: רישום ביבליוגרפי

וחיפוש חומר לעבודה

מטרות הפרק:

1. היכרות עם הרישום הביבליוגרפי המדעי.
2. חיפוש חומר לעבודה בעזרת המחשב.

נושאים לדיון בפרק:

- מהם הכללים לרישום רשימה ביבליוגרפית
- חיפוש חומר לעבודה בעזרת תוכנת "אלף"
- חיפוש חומר במנועי חיפוש באינטרנט
- טיפים למציאת חומר: אנציקלופדיות, כתבי עת מרכזיים בתחום, ספרים בסיסיים
- תרגול חיפוש חומר לעבודה במחשב

הנחיות לרישום ביבליוגרפי

אחד העקרונות החשובים ביותר בכל כתיבה מדעית הוא הציון הנכון והמדויק של מראי מקום ביבליוגרפיים. על הכותב עבודה מדעית לציין את מקורו המדויק של כל פריט מידע וכל רעיון או דעה שאינם פרי מחקרו העצמאי או פרי מחשבתו המקורית של המחבר. מעבר לצורך של כל עבודת מחקר ביושר בסיסי ול"הבאת הדברים בשם אומרם" מאפשר הציון הביבליוגרפי המדויק לקורא לבקר ולבדוק את הדברים ולהחליט באופן עצמאי, אם הוא מסכים עם טיעוניו של הכותב ואם הוא מקבל את מסקנותיו. עבודה שאינה מביאה את מקורותיה אינה ראויה כלל להגדרה כעבודה מדעית.

בעולם האקדמי קיימות שתי שיטות בסיסיות לציון מראי מקום ביבליוגרפיים. הראשונה, המכונה 'שיטת מדעי הרוח', מבוססת על השימוש בהערות שוליים, גם לצורך ציון מראי מקום ביבליוגרפיים וגם לצורך דיון בנושאים החורגים מעט מקו הטיעון העיקרי. יתרונה של השיטה הוא שהיא מאפשרת הצמדת הרבה מאוד חומר 'לנווה' לעמוד עצמו, כולל הפניות ביבליוגרפיות, בלי להפריע לקריאה הרצופה של הדיון. היא נחשבת מאוד יעילה כאשר עוסק הדיון בהשוואת טקסטים, למשל, שכן ניתן לרשום את כל הגרסאות השונות בהערות השוליים.

השיטה השנייה, המכונה 'שיטת מדעי החברה', מבוססת על ציון ההפניות הביבליוגרפיות בלבד בקיצור בסוגריים, ורישום יתר הפריטים הביבליוגרפיים ברשימה המסכמת בסוף העבודה. שיטה זו נחשבת 'חסכונית' יותר וקלה לעבודה, שכן אין היא 'מבזבזת' מקום בעמוד בפרטים שאינם רלוונטיים לדיון עצמו. חסרונה של השיטה הוא שאין היא מאפשרת דיון או הבאת פרטים רבים מבלי להכניסם לטקסט עצמו, דבר העשוי להפריע בקריאה הרצופה.

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
השיטה השנייה הפכה לפופולרית מאוד בגלל הקושי לשלב הערות שוליים בטקסט המודפס במכונת כתיבה (מישהו זוכר?) או במעבדי התמלילים הראשונים (בעידן שלפני 'חלונות'). כיום, בעידן מעבדי התמלילים המשוכללים שמסדרים את ההערות בתחתית העמוד או בסוף העבודה, על פי בחירת הכותב, הפך שיקול זה לבלתי רלוונטי. השיקולים בבחירת השיטה הם שיקולים של נוחיות: מהי השיטה המתאימה לסגנונו של הכותב? באיזו שיטה יוכל הכותב להיטיב להביע את טיעונו ולהביא בפני הקורא את כל המידע הרלוונטי? הדבר החשוב ביותר הוא לבחור בשיטה המתאימה לך לצורך אותה עבודה, ולהיות עקבי ושיטתי לאורך כל הדרך.

עם זאת, מסגרות אקדמיות שונות (מחלקות שונות באוניברסיטה, הוצאות ספרים, מערכות כתבי עת...) מעדיפות שיטה זו או אחרת מסיבות שונות: שמרנות, רצון לשמור על אחידות וכיו"ב. לעיתים תגלו הבדלים 'קטנים ומעצבנים' בין הוצאות שונות המשתמשות באותה שיטה בסיסית: אחת תדרוש רק את ראשי התיבות של שמו הפרטי של המחבר, השנייה תדרוש את שמו המלא, השלישית תדרוש שהשם יופיע בדיוק כפי שמופיע בכותרת העבודה המצוטטת והרביעית תדרוש את ראשי התיבות של שמות גברים ואת שמן המלא של נשים... מערכת אחת תדרוש פרטים מלאים על הוצאת ספר (שם בית ההוצאה ועוד) ואחרת תסתפק במקום ובשנה בלבד. אם ברצונך להגיש עבודה לפרסום או למסגרת אקדמית אחרת, יש לבדוק היטב מהן הדרישות הספציפיות של אותה הוצאה.

השיטה שתידון כאן מקובלת במדעי הרוח (ראו הוראות מפורטות בקתדרה 70, תשנ"ד). **החשוב הוא להתמיד באותה שיטה לכל אורך העבודה.**

הרשימה הביבליוגרפית

כל עבודה מדעית חייבת לכלול רשימה ביבליוגרפית הכוללת את כל המקורות (ראשוניים ומשניים) בהם השתמש מחבר העבודה. הרשימה מובאת, בדרך כלל, בסוף העבודה. הרשימה הביבליוגרפית תהיה ערוכה לפי הסדר האלפביתי של שמות המשפחה של המחברים. לפיכך, שם המשפחה ברשימה זו ירשם לפני השם הפרטי (או קיצורו). לעתים יחליט המחבר או העורך של עבודה גדולה לחלק את הרשימה ולהבחין בין מקורות ראשוניים לבין מקורות משניים, בין סוגים של עבודות (בין פרשנות לבין מחקר, למשל), או בין רשימת המקורות ששימשו אותו בכתיבת העבודה לבין מקורות לקריאה נוספת למתעניינים בנושא. ההחלטה על כך צריכה להיות מבוססת על אופי החיבור ועל אופי קהל הקוראים המיועד. בדרך כלל מקובלת חלוקה בין ספרות בעברית (תחילה) לבין ספרות בלועזית.

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

הפרטים הבסיסיים אשר יופיעו בכל רשימה ביבליוגרפית הם שם המחבר, שם החיבור, פרטים בסיסיים על החיבור (כגון כתב העת או הקובץ בו הופיע המאמר, הפרק או הערך), מקום ושנת הוצאה והעמודים. כאמור, עורכים שונים או הוצאות שונות עשויים לדרוש פרטים שונים. **רישום המחבר** יכלול קודם את שם המשפחה, שכן הרשימה ערוכה לפי סדר א"ב. ברשימות בעברית הכוללות פריטים לועזיים (בדרך כלל רק במדעי החברה) יופיע השם בתעתיק עברי, ואז הפריטים בלועזית. ברשימות בלועזית הכוללות פריטים שהופיעו בעברית, יש להקפיד על כתיב השם בלועזית כפי שהופיע בשער החיבור (אם יש כזה).

ברשימות הערוכות לפי שיטת מדעי החברה' תופיע **שנת הוצאה** אחרי שם המחבר, בדרך כלל בראש שורה חדשה. במקרה של מספר חיבורים של אותו מחבר, הם יירשמו לפי סדר הופעתם. שני חיבורים או יותר באותה שנה יירשמו לפי סדר הופעתם בגוף העבודה, בתוספת מספר סידורי.

דוגמאות:

אבי יונה, מיכאל, תשי"ג: **מפת מדבא, ירושלים**
תשמ"ד: **גיאוגרפיה היסטורית של ארץ ישראל, למן שיבת ציון ועד הכיבוש הערבי, ירושלים (מהד' שלישית)**

Cohen Erik,

1992a: "Pilgrimage and Tourism: Convergence and Divergence", in: Alan Morinis, *Sacred Journeys*, 47-61, New York

1992b: "Pilgrimage Centers: Concentric and Excentric", *Annals of Tourism Research* 19(1), 33-50

ברשימות הערוכות לפי שיטת מדעי הרוח' תופיע השנה מאוחר יותר, בדרך כלל.

רישום שם של ספר יכלול את כל הפרטים הבאים: שם הספר (בעברית יש הוצאות הדורשות **הדגשה** או **אות נטויה**, ויש שלא. בלועזית יש להדגישו **באות נטויה**), העיר בה יצא לאור ושנת ההוצאה (אם השנה לא נרשמה קודם).

דוגמאות:

גליק, נ', עבר-הירדן המזרחי, ירושלים תשי"ד.

Avi-Yonah, M., *Art in Ancient Palestine*, Jerusalem 1981

חשוב גם לציין מהדורה, אם הכוונה היא למהדורה מחודשת. אפשר לרשום באופן מלא או להשתמש בקיצור, לפי דרישת העורך או המדפיס.

דוגמאות:

אבי יונה, מיכאל, **גיאוגרפיה היסטורית של ארץ ישראל, למן שיבת ציון עד הכיבוש הערבי** (מהדורה רביעית מתוקנת), ירושלים תשנ"ד

או

Aharoni, Y, 1979: *The Land of the Bible*² (trans. A.F. Rainy), London

במקרה של ספר מתורגם, יש להוסיף גם את שם המתרגם.

ישנן הוצאות רבות הדורשות פרטים נוספים, כגון שם בית ההוצאה, פרטים על סדרה שספר זה הוא חלק ממנה וכיו"ב. מסיבה זו מומלץ מאוד לכותב העבודה לרשום את מירב הפרטים בזמן

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
הקריאה, שכן קל יותר למחוק פרטים 'מיותרים' לקראת הגשת העבודה מאשר לגשת לספרייה
להשלים פרטים חסרים.

רישום מאמר מתוך כתב עת יכלול את שם המחבר, שם המאמר בתוך גרשיים, שם כתב העת
(בלועזית יש להדגישו באות נטויה), מספר הכרך, שנת ההוצאה (בתוך סוגריים – כמובן בתנאי
שלא צוינה קודם לכן), העמודים.

דוגמאות:

צפריר, י', "קבר מעוטר בתמשיחים מן המאה הד' לסה"נ", קדמוניות, ב' (תשכ"ט), עמ' 61-65.
Tsafir, Y. "A Painted Tomb at Or-Ha-Ner", *Israel Exploration Journal*, 18 (1968),
170-180.

גם בעניין זה ישנן שיטות שונות הנהוגות בכתיבי עת שונים: רישום המאמר ב'גרשי' או ב'גרשיים',
רישום העמודים בציון הקיצור עמ' (pp. בלועזית) או בלעדיו וכיו"ב. יש לשים לב להוראות, ובכל
מקרה יש להיות עקבי.

רישום של מאמר מתוך ספר ובו קובץ מאמרים:

דוגמאות:

רובין, ז', "התפשטות הנצרות בארץ-ישראל מימי יוליאנוס עד תקופת יוסטיניאנוס", צ' ברס
ואחרים (עורכים), ארץ-ישראל מחורבן בית שני ועד הכיבוש המוסלמי, א', ירושלים תשמ"ב, עמ'
251-234

Rosenberger, A., "The Chalcolithic Period", I. Roll and O. Tal (eds.), *Apollonia-Arsuf
I, The Persian and Hellenistic Periods*, Tel Aviv 1999, 284-290

מספר הכרך יבוא לאחר שם הספר ולפני העמודים. בעברית יסומן מספר הכרך באות עברית,
ובלועזית - בספרות רומיות. ישנם עורכים הדורשים ציון המלה 'כרך' או vol. כדי לציין כרך, ויש
המוותרים עליה. יש הדורשים את הציון 'בתוך' (in) לפני שם עורך הקובץ. יש הרושמים את שם
העורך בסוף שם הקובץ.

באנגלית ייכתבו כל האותיות הראשונות במלים ובשמות באות גדולה (CAPITALS). מילות יחס
וחיבור (and, the, of...) יכתבו באות קטנה, אלא אם הן בתחילת משפט. בצרפתית ובגרמנית יש
כללים ספציפיים.

(לגבי ציטוט חומר אלקטרוני, ר' בסוף הפרק).

קיצורים

נהוג להשתמש בקיצורים מוסכמים לשמות כתבי עת וסדרות. ישנם עורכים, המגדירים בדיוק
מהם הקיצורים בהם מותר להשתמש. אחרים מאפשרים למחבר להחליט מהם הקיצורים
ה'מקובלים', ואחרים דורשים לצרף את רשימת הקיצורים בתחילת העבודה או בסופה.

דוגמא:

IEJ = Israel Exploration Journal

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
 אם יש מקורות ביבליוגרפיים החוזרים על עצמם, ניתן לתת להם שם מקוצר ולהשתמש בו לכל
 אורך העבודה. את המקור המלא והקיצור שלו יש לציין בהפניה הראשונה, ולאחר מכן ניתן
 להשתמש בקיצור. אפשרות נוספת היא לצרף רשימת קיצורים בהתחלת העבודה. ניתן לתת קיצור
 עברי למקור לועזי (ר' דוגמא לרשימת קיצורים בנספח 5).

קיצורים מקובלים*:

קיצור	מילה באנגלית	קיצור	מילה בעברית
Chap.	Chapter	פ'	פרק
Edition	Ed.	מהד'	מהדורה
Revised edition	Rev. ed.	מהד' מתוקנת	מהדורה מתוקנת
Editor(s)	Ed. (Eds.)	ע'	עורך (עורכים)
Page (pages)	p. (pp.)	עמ'	עמוד (עמודים)
Volume(s)	Vol(s)	כ'	כרך(ים)
Number	No.	מס'	מספר
No date	n.d.		ללא תאריך
Note(s)	n. (ns.)		הערה (הערות)
Compare	cf.		השווה
For example	e.g. (exempli gratia)		למשל
Et cetera	etc.		וכו' וכו'
That is	i.e., (id est)		זאת אומרת
See below	vi. (vide infra)		להלן
See above	vs. (vide supra)		לעיל
And others	et al., (et alii)		ואחרים

*מתוך הקורס של דר' עירית עמית, "מחשיבת חקר לכתיבת מחקר"

מראי מקום מן המקרא ומספרות 'קלאסית'

בציטוט מתוך המקרא, הברית החדשה, הקוראן, ספרות חז"ל נפוצה כגון המשנה או התלמוד הבבלי, וספרות קלאסית 'מוכרת' אין צורך בהערות שוליים, וניתן להסתפק בציון מראה המקום בסוגריים בתוך הטקסט, גם ב'שיטת מדעי הרוח'. מוטב להימנע משימוש בקיצורים של שמות הספרים (האם 'שמ' הוא ספר שמות או שמואל?). עורכים שונים מעדיפים צורות שונות של ציון. יש לשים לב לספרים להם יותר ממסורת אחת בחלוקת הפרקים או הפסוקים (כך בתרגומים שונים של התנ"ך ובספריו של יוסף בן מתתיהו, למשל). במקרה של ציטוט מתרגום יש לציין את שם המתרגם.

דוגמאות לרישום ביבליוגרפיה

דוגמה לספר בעברית:

ספראי שמואל, העלייה לרגל בימי הבית השני – מונוגרפיה היסטורית, אקדמון, ירושלים 1985

דוגמה למאמר מתוך קובץ בעברית:

דרורי יוסף, "ארץ ישראל במדינה הממלוכית", בתוך: כהן אמנון (עורך), ההיסטוריה של ארץ ישראל, כרך שביעי: שלטון הממלוכים והעות'מאנים, כתר ויד בן צבי, ירושלים (ללא תאריך), 11-

58

דוגמה למאמר מתוך כתב עת בעברית:

לימור אורה, "קדושה נוצרית – סמכות יהודית", קתדרה 80 (1996), 31-62,

דוגמה לדיסרטציה לתואר אקדמי בעברית:

ריינר אלחנן, עלייה ועלייה לרגל לארץ ישראל 1099-1517, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, ירושלים תשמ"ח

דוגמה לספר בלועזית:

Davies J. D., *Pilgrimage Yesterday and Today - Why? Where? How?*, London 1988

דוגמה למאמר מתוך קובץ בלועזית:

Bowman Glenn, "Christian Ideology and The Image of a Holy Land; the Place of Jerusalem Pilgrimage in the Various Christianities", J. Eade, M. J. Sallnow (eds.),

Contesting the Sacred, London 1991, 98-121

דוגמה למאמר מתוך כתב עת בלועזית:

Cohen Erik, "Jungle Guides in Northern Thailand – The Dynamics of a Marginal Occupations Role", *The Sociological Review*, 30(2) (1982), 234-266

Vogel L. I., *Zion as Place and Past: An American Myth – Ottoman Palestine in the American Mind Perceived through Protestant Consciousness and Experience*, A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, George Washington University, Ann Arbor 1986

כללי ציטוט של **חומר אלקטרוני** מפורטים באתר www.biu.ac.il/lib/, אליו מגיעים דרך אתר הבית של אוניברסיטת בר אילן + כפתור 'ספריות' + כפתור 'מידע לסטודנט'. באתר זה הפניות לאתרים ברשת, המסבירים ומדגימים כללי ציטוט, כולל כללי ציטוט של חומר אלקטרוני.

מטלה מס' 2: רשימה ביבליוגרפית

1. עליכם למצוא **חמישה** פריטים ביבליוגרפיים (ספרים ומאמרים מדעיים) הקשורים בנושא בו בחרתם ו/או **ברקע לנושא**, מהם לפחות פריט אחד בלועזית, ולפחות **שלושה מהם – מאמרים**. רשימה זו אינה מחייבת אתכם בעבודה הסופית, ותוכלו לעשות שימוש בספרים ובמאמרים אחרים.
2. הקפידו לרשום את הפריטים על פי ההנחיות ובשיטה המודגמת בנספח 4. הקפידו על סדר הפריטים לפי א"ב של שמות המחברים. נקודות תרדנה על טעויות ברישום הביבליוגרפי, על פריטים שאינם קשורים בנושא, על חסך בפריטים, על אי שילוב מאמרים ברשימה וכיו"ב.
3. חשוב לציין בראש העבודה: שם הסטודנט, מס' ת. זהות, שם הקורס, נושא העבודה, מספר הקורס והקבוצה (קבוצה 01 או 02), **תאריך הגשה**. יש להקפיד על כל הכללים, **על פי ההנחיות להגשת העבודות** (ע' 8). חשוב לציין את נושא העבודה.
4. **מועד הגשה**: יש להגיש את העבודה (המודפסת) בשיעור הבא, בכיתה. **לא תתקבלנה עבודות לאחר השיעור הבא**.

דוגמה להגשת תרגיל מספר 2:

שם הקורס: מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה
שם הסטודנט: ישראל ישראלי, תעודת זהות: 9999999999, שנה א', **קבוצה א' (01)**.

תאריך הגשה: 19/10/2004

מטלה מס' 2: רשימה 2 ביבליוגרפית.

הנושא: צליינות נוצרית מודרנית לארץ ישראל

אריאל יעקב, הלכה למעשה: זרמים פונדמנטליסטים לנוכח בעיות אזורנו, ירושלים 1989
אריאל, יעקב, ציונות נוצרית פונדמנטליסטית: דיוקן של ארגון נוצרי לתמיכה בישראל, ירושלים 1994

בילו, יורם, "היסטורית חיים כטקסט", מגמות כ"ט (4) (1986), 349 - 371
גרבויס, אריה, "בין זיקה לזרות: יחסם של הצליינים לארץ ישראל בזמן מסעי הצלב", קתדרה 41 (1986), 37 - 54

דגני, רמי, כנסיות, עדות ומסדרים נוצרים בישראל, ירושלים 1999
לימור, אורה, מסעות ארץ הקודש – עולי רגל נוצריים בשלהי העת העתיקה, ירושלים 1998
קולינס-קריינר, נגה, "מאפיינים כרטוגראפיים של מפות ה- 'HOLY LAND' המיועדות לעולי רגל נוצריים בהווה", אופקים בגיאוגרפיה 44-45 (1996), 65 - 81

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
קולינס-קריינר, נגה, "תיירות עלייה לרגל לישראל: מאפיינים של עולי רגל-תיירים נוצרים
בגליל", אופקים בגיאוגרפיה 52 (2000), 55 - 69
קולינס-קריינר, נגה, גיאוגרפיה של עלייה לרגל – בהדגמה: צלינות נוצרית לגליל 1993-1994,
חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, בהדרכת פרופ' נורית קליאוט, אוניברסיטת חיפה,
הפקולטה למדעי החברה והמתמטיקה, החוג לגיאוגרפיה, 1994

Dahles, Heidi, "The Politics of Tour Guiding - Image Management in Indonesia",
Annals of Tourism Research 29 (3), (2002), 783-800

Deliege, Robert, "Contesting the Sacred: The Anthropology of Christian Pilgrimage",
Recherches Sociologiques 22(3), (1991), 111-113

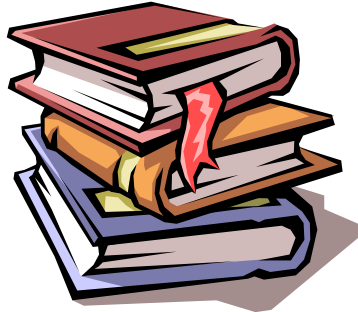
Enoch, Yael, "Contents of Tour Packages - A Cross-Cultural Comparison", *Annals of
Tourism Research*, 23(3), (1996), 599-616

Wilkinson, John, *Egeria's Travels*, London 1971

Wilkinson, John, *Jerusalem Pilgrims, 1099-1187*, London 1985

Wilkinson, John., *Jerusalem Pilgrimage Before the Crusades*, Jerusalem 1977

ניתן לכלול פריט אחד מהאינטרנט, אבל לא רצוי. כללי ציטוט של חומר אלקטרוני מפורטים
באתר www.biu.ac.il/lib/, אליו מגיעים דרך אתר הבית של אוניברסיטת בר אילן + כפתור
"ספריות" + כפתור "מידע לסטודנט". באתר זה הפניות לאתרים ברשת, המסבירים ומדגימים
כללי ציטוט, כולל כללי ציטוט של חומר אלקטרוני.

פרק 3: תרגול בלומדה לאוריינות

וקריאה ביקורתית

מטרות הפרק:

1. הכרת לומדת האוריינות המקוונת.
2. תרגול השימוש בלומדה מקוונת.
3. הפנמת הידע הנלמד בקורס מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית.
4. עידוד הלימוד העצמי.
5. הקניית כלים לקריאה ביקורתית.

הכרת הלומדה לאוריינות

באתר הספריות של בר אילן מופיעים גיליונות המגזין האלקטרוני "חדשות ברקט", עיתון הספרייה המרכזית בבר אילן. מומלץ לקרוא את המגזין, להתייחס לכתוב בו, להיכנס לימאגר החודש' ולמאגרים נוספים. מומלץ לעיין במגזין ולהתעדכן בחדשות הספרייה המרכזית. בעידן הדיגיטלי אתר הספרייה משמש כמצפן באוקיאנוס הידע העצום.

הלומדה לאוריינות מידע - Information Literacy מופיעה בדף הבית של רשת הספריות בכתובת: <http://www.biu.ac.il/lib>. הלומדה פותחה ע"י צוות ספריית אוניברסיטת חיפה לשירות כל הספריות האוניברסיטאיות בארץ ומכילה מבחנים עצמיים בסוף כל פרק. הלומדה כוללת מידע על:

- ניסוח שאלת המחקר
 - שימוש במשאבי הספרייה - ספרים כתבי-כת, מאגרים, וכו'
 - בניית אסטרטגיית חיפוש
 - הערכת תוצאות החיפוש
 - רישום ביבליוגרפי עפ"י כללי רישום שונים
- אני ממליצה לכל הסטודנטים להשתמש בלומדה. הגישה אפשרית מכל המחשבים בקמפוס. גישה מהבית אפשרית למקושרים באמצעות בר-אילן או באמצעות חברת ברק.

תרגול לומדת האוריינות

לומדת האוריינות מחולקת חלוקה הירארכית על פי הנושאים הנדונים בה, להיבטיהם המגוונים. תוך כדי גלישה בתוכנה, תוכלו בקלות לענות על השאלות הבאות. לנוחיותכם, השאלות מחולקות על פי הנושאים בלומדה, וקל מאוד לענות עליהן תוך כדי גלישה מסודרת בלומדה. בסופו של כל נושא מגיע תרגיל סיכום מקוון אותו עליכם לבצע.

לקראת כתיבה אקדמית

1. כיצד נבחר נושא לעבודה?
2. כיצד נגיע לשאלת המחקר?
3. כיצד נתחיל לחקור?

הכרת מקורות המידע

4. מהם מקורות המידע העומדים לרשותכם?
5. היכן תחפשו את סוגי המידע השונים?

בניית אסטרטגיית חיפוש

6. כיצד נשלב בין מילות המפתח?
7. כיצד נחפש – לפי נושאים או לפי מלים?
8. מהן דרכי החיפוש הנוספות?

הערכת תוצאות החיפוש

9. כיצד נשפר את אסטרטגיית החיפוש?
10. כיצד נערוך את תוצאות החיפוש?

רישום ביבליוגרפי

11. מהו ציטוט ביבליוגרפי?
12. אילו סגנונות ציטוט קיימים?

אינטרנט

13. מה מייחד את רשת האינטרנט?
14. מהן שיטות החיפוש באינטרנט?
15. כיצד נערוך את המידע המצוי באינטרנט?

חיפוש פריטים ביבליוגרפיים בספרייה

נושאים לדיון:

- כיצד נדע באיזו ספרייה נמצא הפריט לו אנו זקוקים?
- טיפים למציאת חומר: אנציקלופדיות, כתבי עת מרכזיים בתחום, ספרים בסיסיים
- שלבי הקריאה בפריט: קריאה סורקת ומעמיקה

שאלות מכוונות קריאה:

- מה אני יודע על הנושא?
- מה אני רוצה לדעת על הנושא?

באדיבותה של דר' עיריית עמית, מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתיבת חקר". תודתי לדר' עמית.

- יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
- מה אני חושב שמתקיים בטקסט? (בניית ציפיות באמצעות מקדמי ארגון: כותרת או כותרות; שם כותב, תאריך; מלים בולטות; זיהוי מלות מפתח; ארגון הטקסט באופן ויזואלי; איורים)
- קריאה סורקת: משפט פותח כל פסקה, פסקה ראשונה ופסקה אחרונה; זיהוי משפטי בסיס (רעיון מרכזי) ורישומם במלים של הקורא.
- קריאה מעמיקה, רק של נושאים רלבנטיים וסיכומם: במלים; בתרשים זרימה; בארגון מחדש של הטקסט

קריאה בשלבים

- 1. שלב ראשון: קריאה סורקת (קריאה מרפרפת)** - הקריאה מתמקדת בחיפוש אחר חומר רלוונטי לצורכי הכותב. זוהי למעשה קריאת היכרות עם החומר, שבעקבותיה תבוא ההחלטה על אילו טקסטים לוותר, ואילו טקסטים להמשיך לקרוא – בחלקם או במלואם. הקריאה תהייה יעילה אם וכאשר הכותב יודע מהו מושא חיפושיו. טעות היא לסכם את כל חומר הקריאה מתחילתו ועד סופו.
- 2. שלב שני: עיון מעמיק בחומר שאותר כרלוונטי** - סימון משפטי מפתח, זיהוי הדגם הרטורי ורכיבי המבנה. המטרה: הבנת הרעיון המרכזי (של הטקסט או של חלקו), מסריו והאמצעים בעזרתם ביסס כותב הטקסט רעיונות ומסרים אלה.
- 3. שלב שלישי: כתיבת עיקרי הדברים (תמצית) וקטלוג הטקסט או חלקיו במסגרת המתאימה** - עיקרי הדברים יכתבו בלשון החוקר (לא המקור) ותוך כדי ארגון הרעיונות העיקריים מחדש.

כללים לכתיבת תמצית (על פי עירית עמית ועידית וולפה, לכתוב מחקר: כלים וכללים, תל אביב: דיונון, 1998)

תמצות לשוני: הפיכת צורה מורכבת לפשוטה. ניב, פתגם, מבע מליצי יהפוך למבע פשוט.

תמצות רעיוני: ארגון הרעיונות העיקריים ברצף הגיוני תוך השמטות דוגמאות (או צמצומן), חזרות ופירוט. הכותב נדרש – להשמיט, להכליל, ליצור אינטגרציה, לערוך את הכתוב, ליצור הבנייה מחדשת של הנאמר במקור.

עקרונות עזר לתמצות מהיר

1. היכרות עם המקור:
שם המאמר; שנת פרסום; תחום דעת; תחומי משנה רלבנטיים; המחבר; עיסוקו (מקום עיסוקו); סקירת הביבליוגרפיה: מלים חוזרות ותחומים; ידע מקדים נוסף (של הקורא וגם של כותב המקור).
2. מקדמי ארגון, יצירת ציפיות, הצהרת כוונות:
כותרות, סעיפים, הדגשות, איורים, תקציר. פרקים פותחים (הקדמה, אחרית דבר, לסיכום). מילות צומת (מילות גרעין, מילות מפתח): מילים הנלמדות מהשורה הראשונה של כל פסקה. ארגון הירארכי של מילות המפתח ויצירת תרשים זרימה (מיפוי טקסט)

מטלה מס' 3: הכרת הלומדה לאוריינות

הכנס ללומדה לאוריינות מידע - Information Literacy, המופיעה בדף הבית של רשת הספריות בכתובת: <http://www.biu.ac.il/lib>. עקוב אחר הלומדה, ובצע תרגילים מהתחומים השונים המוצגים בה. בדוק את תשובותיך. אין צורך להגיש תרגיל זה. ההתנסות תסייע בכתיבת העבודות שלכם.

פרק 4: ניסוח כותרת, ראשי פרקים,

תרשים ושאלות מחקר

מטרות הפרק:

1. הקניית כלים לניסוח הכותרת לעבודה.
2. הקניית כלים למיפוי גרפי של העבודה.
3. הקניית כלים לפיתוח ראשי פרקים לעבודה.
4. הקניית כלים לניסוח שאלות המחקר.

נושאים לדיון בפרק:

- סוגים שונים של כותרות: כותרות אינפורמטיביות ("משק המים בישראל בשנת 1957"), כותרות המציגות סוגיה או שאלה ("מרד בר כוכבא בגליל: תמיכה מרחוק או לחימה בפועל?"; "נפילה של גמלא: תיאוריו של בן מתיתיהו במבחן הממצא הארכיאולוגי"; "בין צרעה ואשתאול – סיפורי שמשון לרקע הגיאוגרפיה של אזור פעילותו"), כותרות המצטטות פתגם או משפט ידוע ("לך אל הנמלה, עצל" – האומנם? "טוב למות בעד ארצנו" – המשפט המפורסם בהקשר ההיסטורי; "אם אין אני לי – מי לי": הפרטת משקי ההתיישבות השיתופית; "טובה תורה מכל סחורה": לסוגיות החינוך וההשכלה הגבוהה בישראל בשנות האלפיים; "קנאת סופרים תרבה חכמה?" – על עימותים בין אנשי רוח)
- מה בין ראשי פרקים לבין תוכן העניינים
- שאלות המחקר
- שיטות לארגון העבודה: השוואה והנגדה, רצף גיאוגרפי, רצף כרונולוגי, רצף לוגי: מהכלל אל הפרט או להפך....
- מיפוי גראפי של העבודה ותרשים זרימה או טבלה

משוב להערכת הכותרת

- האם הכותרת מעוררת עניין?
- האם הכותרת משקפת נכונה את תוכן העבודה?

משוב להערכת המיפוי הגרפי

- האם המיפוי הגרפי מעורר עניין?
- האם המיפוי הגרפי משקף נכונה את תוכן העבודה?
- האם המיפוי הגרפי תורם לארגון העבודה על פי שלביה, נושאיה, או דרך חקירתה?

משוב להערכת ראשי הפרקים

- האם ראשי הפרקים קשורים לנושא העבודה?
- האם ראשי הפרקים קשורים זה לזה?
- האם קיים רצף הגיוני כלשהו בין ראשי הפרקים? (רצף גיאוגרפי או כרונולוגי, השוואתי, ניגודי, מן הכלל אל הפרט, הירארכיה...)
- האם ראשי הפרקים מתייחסים אל ו/או עונים על שאלות המחקר?
- האם ראשי הפרקים מתוחמים, וכל אחד מהם ממוקד ומייצג סוגיה יחידה?
- האם ראשי הפרקים מנוסחים בבהירות?
- האם ראשי הפרקים מתייחסים לכל הסוגיות שברצוננו לבחון?

משוב להערכת שאלות המחקר*

- האם הסוגיה המרכזית נגזרת מנושא המחקר?
- האם השאלות/השערות מנוסחות בתמציתיות ובבהירות?
- האם השאלות ממוקדות? ספציפיות?
- האם השאלות עושות שימוש במינוח מקצועי? האם הן מובילות לדיון מקצועי? האם ניתן לענות עליהן במונחים מקצועיים?
- האם השאלות מסתמכות על ספרות מחקרית בנושא הנבחר או נובעות ממנה? האם השאלות נבנו על סמך רקע תיאורטי?
- האם השאלות ניתנות לבחינה (איכותית, כמותית) אבל לא ערכית?
- האם המשתתפים/ העניינים הנבדקים בהירים ומתקיים ביניהם קשר או יחס, ואלה ניתנים לבדיקה?
- האם בידיך כלים לבדיקת השאלות?
- האם כל השאלות שניסחת רלוונטיות?

מטלה מס' 4: כתיבת 3-5 ראשי פרקים לעבודה, שרטוט תרשים, ו-3 שאלות מחקר

1. הצע כותרת חדשה לעבודתך.
2. בדוק את הכותרת על פי המשוב לעיל.
3. הצג את ארגון עבודתך באופן גרפי (ניתן להיעזר בדוגמה בנספח 1).
4. בדוק את הייצוג הגרפי על פי המשוב לעיל.
5. העלה על הכתב 3-5 ראשי פרקים לעבודתך, על פי ההנחיות (ניתן להיעזר בנספח 2).
6. בדוק את ראשי הפרקים על פי המשוב לעיל.
7. העלה על הכתב 3 שאלות מחקר לעבודתך.
8. בדוק את שאלות המחקר על פי המשוב לעיל.
9. ציין בראש העבודה: **שם הסטודנט**, מס' תעודת זהות, שם הקורס, נושא העבודה, מספר הקורס והקבוצה (קבוצה 01 או 02), **תאריך הגשה**, נושא העבודה, מספר ונושא המטלה, ונושא עבודתך. יש להקפיד על כללי ההגשה, **על פי ההנחיות להגשת עבודות** (ע' 8).

* באדיבותה של דר' עירית עמית, מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתיבת חקר". תודתי לדר' עמית.

דוגמה להגשת תרגיל מספר 4 :

שם הקורס : מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

שם הסטודנט: **ישראל ישראלי**, תעודת זהות 95959595, שנה א', **קבוצה א' (01)**

תאריך הגשה: 19/10/2004

מטלה מס' 4 : ראשי פרקים ושאלות מחקר.

הנושא : צליינות נוצרית מודרנית לארץ ישראל : חווית הסיור והשפעותיה על חיי הצליין

תרשים גרפי :

תרשים מס' 1: מורה הדרך מול הצליין על ציר הזמן בסיור במהלך סיור טיפוס²

ציר הזמן:	טרם הסיור	מיד לפני הסיור	מפגש	מהלך הסיור ב"בועה הסביבתית"		סיום הסיור	מיד לאחר הסיור	לאחר הסיור
הצליין	מתכוון לסיור (רכישה)	התנתקות מהעבודה ומהשגרה	התחלת הנופש	תחושת שיא החוויה הצליינית ⁴	הסתגלות לקבוצה, לתרבות ולתנאים המקומיים ³	פרידה מהארץ, מהקבוצה וממורה הדרך	Jet-lag	חזרה לעבודה ולשגרה
מורה הדרך	מתכוון לקבוצה (תדרוך)	התנתקות מהמשפחה	התחלת העבודה	תחושת סיפוק מהעבודה ⁵	הסתגלות והשתלבות בקבוצה	פרידה מהקבוצה	התאוששות מהקבוצה	חזרה למשפחה ⁶
כלי המחקר	ראיונות עומק שאלונים	ראיונות עומק שאלונים	תצפית משתתפת ראיונות	שאלונים, תצפיות, ראיונות	שאלונים, תצפיות, ראיונות	שאלונים תצפיות ראיונות	תצפיות, שאלונים, ניתוח תכן איכותני ראיונות	

²מתוך: יעל גוטר, הצליינות הנוצרית לארץ הקודש: חוויית הצליין, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן 2005, ע' 55.

³הצליין מסתגל לחלקים מהתרבות המקומית, להם הוא נחשף: אוכל, מטבע....

⁴תחושת שיא החוויה הצליינית מורגשת, לעתים, לאחר תום הסיור ולא במהלכו

⁵במקרה של סיור בלתי מוצלח או קשר בלתי מוצלח עם הקבוצה, מורה הדרך אינו חש סיפוק. כך גם לגבי הצליין העשוי לחוש מתוסכל, דבר שעלול לפגוע בחוויית הסיור שלו

⁶בעונות שיא בתיירות יש ומורה הדרך עובר מקבוצה לקבוצה, מבלי לחזור לביתו כלל

הצליינים הקתולים:

רקע דתי-תרבותי
חויית הסיור בארץ

אתרים
פעילויות

השפעות החוויה על חיי הצליין

התחום הדתי-רוחני
התחום האישי-חברתי
התחומים הפוליטיים

הצליינים המורמונים:

רקע דתי-תרבותי
חויית הסיור בארץ

אתרים
פעילויות

השפעות החוויה על חיי הצליין

התחום הדתי-רוחני
התחום האישי-חברתי
התחומים הפוליטיים

שאלות המחקר:

1. כיצד משפיע הרקע הדתי-תרבותי על חויית הסיור של הצליינים?
2. כיצד משפיע מורה הדרך על חויית הצליין ועל מידת שביעות הרצון שלו מהסיור?
3. כיצד משפיע הרקע הדתי-תרבותי של הצליין על השפעות הסיור בתחומים השונים?

תזכורת: זכרו נא לבדוק בלוח המודעות של המחלקה האם חל שינוי במועד המפגשים בקורס. חובת ההתעדכנות במועדי המפגשים חלה עליכם.

פרק 5: הערות שוליים וכתובת פסקה

מטרות הפרק:

1. הקניית כלים לכתובת הערות שוליים.
2. הקניית כלים לכתובת אקדמית של פסקה אחת.

נושאים לדיון בפרק:

- הערות השוליים: הצורך, הדרך, התוצאה.
- מה בין הערת שולים לבין ביבליוגרפיה?
- כתיבת פסקה: הצגת רעיון, ביסוסו והדגמתו.

הערות שוליים*

שימוש בביטויי התייחסות לצורכי הפנייה להערות תחתית. ביטויי התייחסות הם צירופי לשון בהם נעזר הכותב כדי לייחס את הציטוט, התמצות או הדיון לאומרם. ביטויים אלה מאפשרים לו לשמור על כתיבה אובייקטיבית ומהימנה.

ביטויי התייחסות הם פעלי אמירה כמו: הכותב אומר, החוקר סובר, טוען, מדגיש, גורס, שולל את, תומך ב..., מסכים עם, חולק על, מתנגד ל..., משווה את, מסביר את וכו' כמו כן נעזר הכותב **בצירופים לשוניים** כמו: על פי דבריו של..., לדעתו של ..., לטענת הכותב, ממאמר שכותרתו ..., מחקר שנעשה ב... מצביע על ... וכו' שימו לב: מרצים שונים, תחומי דעת שונים ובמות שונות נוהגים לרשום בצורות שונות הערות שוליים, הפניות ופריטים ביבליוגרפיים. יש לברר איזו שיטה נהוגה, ולשמור על עקביות לאורך כל העבודה. (פרטים נוספים מופיעים בפרק 2: הרישום הביבליוגרפי). בקורס זה אנו נוהגים על פי שיטת מדעי הרוח.

חשוב: בהפניות בעבודה (בהערות השוליים), יופיע שמם הפרטי של החוקרים **לפני** שם משפחתם (שלא כמו ברשימה הביבליוגרפית).

תפקיד הערות התחתית

- מראה מקום
- ביסוס לנאמר בטקסט
- השמעת דעות מנוגדות
- הגדרת מונחים
- הבעת עמדה של הכותב
- הפנייה להערות אחרות

מטלה מס' 5: כתיבת פסקה עם הערות שוליים והפניות

*מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתובת חקר", באדיבותה של דר' ערית עמית. אני מודה לדר' עמית.

1. כתבו פסקה אחת לדוגמה, בה הכניסו הערת שוליים או שתיים, עם הפנייה למקור מידע מדעי (ניתן להיעזר בדוגמאות לפסקאות עם הפניות בנספח 6, ובדוגמה לרשימת קיצורים בנספח 5).
2. הקפידו על מבנה הפסקה: המשפט הראשון יביע את הרעיון המרכזי בפסקה, לאחר מכן יבואו משפט או שניים המסבירים את הרעיון, ולבסוף דוגמה או שתיים לתימוכין ברעיון.
3. סכמו את הפסקה במשפט אחד, באותיות מובלטות (לצורך התרגול בלבד, אין לעשות כן בעבודות הבאות).
4. בדקו עצמכם בשוב: האם הפסקה עוסקת ברעיון אחד? האם הרעיון מוצג במשפט הראשון? האם הרעיון מוסבר ומודגם בהמשך הפסקה?
5. יש להקפיד על כללי ההגשה, **על פי ההנחיות להגשת העבודות** (ע' 8). יש להגיש את העבודה עד למועד המפגש הבא.

דוגמה להגשת מטלה מספר 5

שם הקורס: מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, 16/016/01, המחלקה ללימודי ארץ ישראל ולארכיאולוגיה
שם הסטודנט: **ישראל ישראלי**, תעודת זהות 95959595, שנה א', **קבוצה א' (01)**

תאריך הגשה: 19/10/2004

נושא העבודה: הצליינות הנוצרית המודרנית לישראל
מטלה מס' 5: פסקה אחת:

מורי הדרך מגדירים את זהותם הדתית בעבודתם, מול כל קבוצה, מחדש. במצבים מסוימים מורי הדרך משתדלים להתקרב אל הקבוצה ולדתה, בעוד שבמצבים אחרים חשוב להם להדגיש את התבדלותם הדתית והתרבותית מהקבוצה. מרחב התמרון שלהם רב, והם נוקטים בדרכים יצירתיות על מנת לרמוז, להסתייג, להתקרב, להתרחק, להזדהות, ולהגדיר את זהותם. כך למשל מורי דרך משתמשים במילות מפתח הלקוחות מהעולם הדתי-תרבותי של הצליינים שלהם כדי להתקרב אליהם ו"לדבר בשפתם".⁷ לעומת זאת מורי דרך רבים נמנעים מלקרוא בעצמם בברית החדשה, ומבקשים ממישהו מהקבוצה לקרוא,⁸ מתוך הצורך שלהם להגדיר את זהותם היהודית מול הקבוצה הנוצרית.

מורי הדרך מתקרבים אל הקבוצה ומתבדלים ממנה חליפות, בהתאם לצורך המקצועי והאישי, ובהתאם לזהותם הדתית, תוך הגדרת זהותם הדתית באופן דינמי ומתמשך.

⁷שלמה 1999.

⁸גלוריה 2002. זהותה היהודית-מסורתית של גלוריה מסבירה את הסתייגותה מקריאה בברית החדשה.

נושא העבודה: צליינות נוצרית מודרנית לארץ ישראל

כהן פירט את מרכיבי תפקידו של מורה הדרך על פי מקורות התפקיד ותחומיו. לתפיסתו, מורה הדרך המודרני מראה את הדרך, בחלק המנהיגות של תפקידו, ומשמש גם כמורה רוחני, בחלק התיווכי של תפקידו. כהן הצביע על ארבעה מרכיבים עיקריים של התפקיד: חברתי, תקשורתי, אינסטרומנטלי ופעילותי.⁹

⁹ Erik Cohen, "The Tourist Guide - The Origins, Structure and Dynamics of a Role", *Annals of Tourism Research* 12, (1985), 5-29

פרק 6: ניתוח תעודה

מטרת הפרק:

הקניית כלים לניתוח תעודה

נושאים לדיון בפרק:

- מה בין ניתוח לבין תאור וסיכום?
- בדיקת אימות המידע העולה מהתעודה: האם המידע מהימן?
- התייחסות להקשרים: תרבותיים, אישיים, גיאוגרפיים, פוליטיים, היסטוריים, נסיבתיים...
- אומנות הקריאה בין השיטין

ניתוח תעודה

בניתוח תעודה חשוב להתייחס לרקע ההיסטורי בקצרה, על מנת להבין את התעודה בהקשר ההיסטורי שלה.

הניתוח אינו כולל תיאור התעודה, או סיכום הנאמר בה. סטודנטים המגישים תאור של התעודה אינם עונים על דרישת העבודה. מה בין תיאור לבין ניתוח? תיאור אינו מוסיף על דברי התעודה, ומתייחס רק לנאמר בתעודה. ניתוח, לעומת זאת, מוסיף פרשנויות ותובנות לתעודה. תובנות אלה אינן חלק מהתעודה, כי אם עולות ממנה, בין השיטין, ותוך התייחסות להקשר הגיאוגרפי, הפוליטי, ההיסטורי, התרבותי, החברתי וכיו"ב. תובנות אלה הן מסקנותיו של הקורא מן הכתוב בתעודה. ההתייחסות לתעודה בעבודה כזו היא כאל כתב-צופן, המרמז על נקודות הסמויות מעין הקורא בקריאה שטחית. להשגת ניתוח ממצה וענייני יש לעיין באופן שיטתי ומעמיק בתעודה. עדיף להתמקד בתעודה קצרה של מספר שורות ולמצות את העולה ממנה. כל מילה, אות, פסיק ונקודה עשויים להיות פתח לפרשנות. ניתן להתייחס לסגנון הכתיבה, לביטויים ולמטבעות לשון, לתיאורי נוף ואנשים, כאמצעים לגלות את הפכים הנסתרים, החבויים בתוך התעודה. עבודת הניתוח דומה לעבודה בלשית: בתעודה מחפשים אחר טביעות אצבע ורמזים למתחולל מאחורי הקלעים.

בניתוח, אפוא, אתם נדרשים להציג נקודות מעניינות העולות מתוך התעודה, תוך כדי קריאה ביקורתית ומעמיקה שלה.

משוב לניתוח תעודה:

1. האם הניתוח מוסיף תובנות והארות על הנאמר בתעודה, ולא מתאר ומסכם אותה?
2. האם הניתוח מוצג בצורה שיטתית ובהירה? האם ברור על מה מסתמך כל חלק בניתוח?
3. האם הניתוח מבוסס על התעודה, ללא המצאות חסרות שחר?
4. האם הניתוח מתייחס להקשרים השונים של התעודה (חברתי, כלכלי, תרבותי, היסטורי, אישי, פוליטי, גיאוגרפי...)?
5. האם הניתוח הותיר "חריש עמוק" בתעודה? האם עברנו בשיטתיות על כל המושגים והרמזים בתעודה, המעניקים חומר לניתוח?

דוגמה:

א. התעודה

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
בהיולד הילד הראשון בדגניה, חלתה האם בלידתה, ושלושה חודשים לא עבדה. הדבר הטריד את
חברי הקבוצה הצעירים וחסרי הניסיון. "מה יהיה עלינו, אם ככל יולדת תחלה, ולא תוכל לעבוד
שלושה חודשים?" אמרו. השאלה נדונה באספה, ואחד החברים הביע דעתו: "אין ברירה, עלינו
להימנע מחתונות במשך חמש שנים". היו שהתחננו: אולי שנתיים או שלש: אך אותו חבר תבע
במפגיע: חמש שנים!" אותה שנה נולד לאותו חבר בן - משה דיין.

ארכיון דגניה, מצוטט בתוך: יונה בן יעקב ומרים שיאון (עורכות), טעם ראשונים, דגניה א',
תשמ"א, ע' 43

ב. רקע לתעודה

התעודה מתייחסת לימיה הראשונים של דגניה א'. (ניתן לתת רקע קצר של תאריכים ואישים
בולטים וכיו"ב, לא יותר מפסקה אחת). התעודה נכתבה בעקבות הולדתו של התינוק הראשון
בדגניה, גדעון ברץ, בן למרים וליוסף ברץ.

ג. ניתוח התעודה

מתעודה זו ניתן ללמוד על יחסם של אנשי דגניה להולדת ילדים בקבוצה. היולדת הראשונה –
מרים ברץ – נאלצה להיעדר מעבודתה במשך שלושה חודשים, לאחר הלידה.
"**הדבר הטריד מאוד את חברי הקבוצה**": נראה כי לא הייתה "חופשת לידה" לגיטימית בעיני
חברי הקבוצה. מהתעודה עולה כי המושג חופשת לידה לא היה קיים כלל.
"**מה יהיה עלינו**" – החברים מביעים דאגה לנוכח היעדר האם מעבודתה. מכאן ניתן ללמוד על
החשיבות העליונה שהוענקה לערך העבודה, כמו גם על הצורך האמיתי בידיים העובדות בדגניה,
עד כי לא ניתן לוותר על עובד אפילו בחופשת ההריון.
הפתרון שהוצע: "**עלינו להימנע מחתונות במשך חמש שנים**". פתרון זה, המנוגד לטבע האדם,
מראה עד כמה דחיית סיפוקים בסיסיים ביותר ותכניות משפחתיות שהן בבסיס הטבע האנושי,
היו לגיטימיים במסגרת ההקרבה למען רעיון הקבוצה. הניסוח של הימנעות מחתונה (ולא
הימנעות מהבאת ילדים, או מיחסי מין) מעיד על מידה של שמרנות ומסורת. מן הכתוב עולה כי
אין להעלות על הדעת הולדת ילדים מחוץ לנישואין. החתונה הראשונה, של מרים ויוסף ברץ,
נערכה תחת חופה. הזוגות הבאים לא ערכו חופה, אך נחשבו כנשואים כי גרו ביחד.
מהתעודה עולה כי ככל הנראה לא קיימו יחסי מין ללא נשואין. יחסי מין חופשיים הם תוצאה
ברורה של אמצעי מניעה יעילים (שלא היו אז בנמצא).
"**אולי שנתיים או שלוש**" – החברים האחרים, למרות תמיכתם הרעיונית, מתקשים לקבל גזירה
זו, ומנסים להמתיק את הגלולה. ניסיון למצוא פשרה בין האידיאולוגיה וצרכי הכלל לבין חוקי
הטבע וצרכי הפרט.
"**אותה שנה נולד לאותו חבר בן – משה דיין**" – האידיאולוגיה המוצהרת לא עמדה במבחן
המציאות.

חג ראשון עם ילדינו

בפורים תרע"ט (1919) חגגנו את החג הראשון של הילדים בדגניה. במעגל היו יותר חברים מילדים, ביניהם שלושה ילדים תימנים שגרו על יד המוטור בכינרת, ועמליה – הבת הבכורה של קבוצת כינרת.

אחרי החגיגה אמר לי יוסף בוסל: זהו החג הראשון שאני חוגג בארץ ישראל מאז עליתי ארצה לפני 11 שנה.

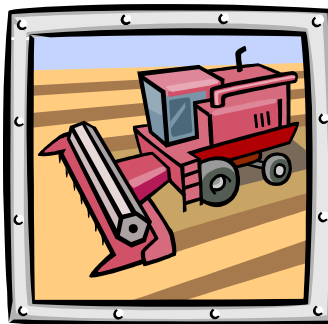
חיותה בוסל

נקודות לדיון:

- מדוע היו יותר חברים מילדים?
- ה"מוטור" כציון מקום
- מגוריהם של התימנים – לא בישוב אלא ליד המוטור... מהו היחס אל התימנים?
- מדוע חיותה קוראת לבעלה בשמו המלא?

מטלה מס' 6: ניתוח תעודה

11. בחר תעודה לניתוח. רצוי לבחור תעודה הקשורה בנושא העבודה. לחילופין, ניתן לבחור תעודה הקשורה בקורס אחר (כמו למשל תעודות הקשורות בקורס המבוא לעת החדשה). אורך התעודה לא יעלה על חצי עמוד. ניתן לבחור קטע קצר מתעודה ארוכה. ניתן לנתח גם תעודות שאינן טקסטיות שגרתיות, כגון ציורים (כמו ציורי תל אביב הקטנה של נחום גוטמן) או שירה (למשל שירי רחל) וכיו"ב.
12. נתח אותה על פי מה שלמדנו בכיתה, באופן שיטתי ויסודי. הניתוח לא יעלה על עמוד אחד. יש לערוך את הניתוח בצורה ברורה ובהירה, תוך ציטוט פסוקים אליהם מתייחסים באופן מיוחד, כמו בדוגמא לעיל.
13. בדקו עצמכם בעזרת המשוב שלעיל.
14. הקפידו להגיש על פי ההנחיות להגשת העבודות (ע' 8). יש להגיש העבודה (מודפסת) במפגש הבא.

פרק 7: כתיבת פרק המבוא לעבודה

מטרות הפרק:

1. הקניית כלים לכתיבה האקדמית: סגנון, ניסוח ותוכן.
2. הקניית כלים לכתיבת מבוא לעבודה.

נושאים לדיון בפרק:

- המבוא כמתאבן לעבודה.
- מה בין מבוא לבין תקציר?
- אזכור שאלות המחקר
- רקע תיאורטי: מצב המחקר (במבוא או בפרק נפרד)
- שיטות המחקר (מתודולוגיה)
- איורים ותרשימים במבוא
- הסימטרייה בין המבוא לבין הסיכום (המבוא מציג את השאלות, הסיכום מביא את התשובות...)

המבוא*

המבוא פותח את העבודה. במבוא יש מקום לרקע תיאורטי, מצב המחקר וספרות המחקר (סקירת ספרות), הגדרות, רקע היסטורי, תיאור יחידת המחקר וכלי המחקר. במבוא יוצג הנושא ותיחומו, רצינות המחקר, חשיבותו ומטרותיו והסיבה לבחירת נושא המחקר. במדעי החברה ובמדעים מדויקים הנושאים שעניינם: מטרות המחקר (הסוגיה ושאלות המחקר, השערות המחקר ושיטת המחקר) יופיעו בעקבות הפרק התיאורטי. במדעים מדויקים ובמדעי החברה זוכה פרק המתודולוגיה למעמד נפרד. הוא כולל את תיאור המדגם, המכשירים, ההליך, שיטת הניתוח. בכתיבה עיונית מתאפיינים הפסקה, הקטע הקצר והארוך במבנה לכיד (קוהרנטי), המשפטים **מקושרים ורציפים**. במלים אחרות, ניתן להבחין בהם ברעיון מרכזי, במשפטים תומכי רעיון, בארגון לוגי ובכתיבה בהירה וממוקדת שלא מותירה פרשנות יתר.

משוב להערכת המבוא

- האם המבוא מעורר עניין ומושך את הקורא לעיין בהמשך העבודה?
- האם המבוא כתוב באופן ענייני, בהיר והגיוני?
- האם כל פסקה מבטאת רעיון אחד? האם ניתן לבטא כל פסקה במשפט אחד?
- האם קיים קשר בין הפסקאות?
- האם הוצגו שאלות המחקר העיקריות?
- האם הוצג הנושא וחשיבותו, הרקע התיאורטי, מטרות המחקר?

מטלה מס' 7: כתיבת מבוא קצר לעבודה: שתיים-שלוש פסקאות, 15-20 שורות

*באדיבותה של דר' עירית עמית, חלק מהדברים נלקחו מתוך הקורס "מחשיבת חקר לכתיבת חקר". תודתי לדר' עמית.

1. כתבו מבוא קצר לעבודתכם, בן 15-20 שורות, בשתיים-שלוש פסקאות.
2. הזכירו במבוא את שאלות המחקר שהעליתם.
3. ציינו בראש העבודה: **שם הסטודנט**, מס' תעודת זהות, שם הקורס, נושא העבודה, מספר הקורס והקבוצה (קבוצה 01 או 02), **תאריך הגשה**, נושא העבודה, מספר ונושא המטלה, ונושא עבודתכם. חשוב לוודא שהעבודה מוגשת **על פי ההנחיות להגשת העבודות** (ע' 8).
4. **מועד הגשה**: יש להגיש את העבודה בשיעור הבא.

דוגמה להגשת תרגיל מספר 5 :

שם הקורס: מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה
שם הסטודנט: **ישראל ישראלי**, תעודת זהות 95959595, שנה א', **קבוצה א' (01)**
תאריך הגשה: 19/10/2004

מטלה מס' 4: מבוא לעבודה

הנושא: **צליינות נוצרית מודרנית לארץ ישראל: חווית הסיור והשפעותיה על חיי הצליין**

מבוא

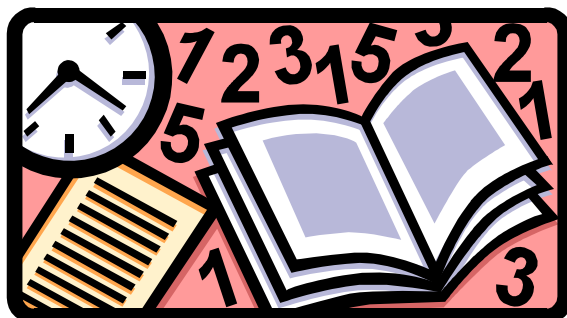
הצליינות הנוצרית לארץ הקודש היא מסורת בת למעלה מ-1600 שנה. קתולים ואורתודוקסים נהגו, לאורך דורות רבים, ללכת בעקבות ישו בכדי להזדהות עם חוויות העבר. מהמאה ה-19 החלו גם פרוטסטנטים להגיע לארץ ישראל. הם הגיעו בכדי לראות בעיניהם את אתרי התנ"ך והברית החדשה, להעמיק את הידע הדתי שלהם ולחזק את אמונתם ואת הרגשת השייכות לקהילה הנוצרית.

מסע הצליינות הוא חוויה רוחנית עמוקה ומשמעותית, המשפיעה על חייו של הצליין אף לאחר תום הסיור. למרות זאת, עד כה לא טרח איש לחקור את השפעות הצליינות המודרנית לארץ הקודש על חייהם של הצליינים. מטרת המחקר לעמוד על השפעות הסיור על הצליין בהיבטים שונים של חייו.

שאלות המחקר הבסיסיות עסקו בחוויית הסיור ובהשפעותיה על הצליין. מהי מהות החוויה אותה עובר הצליין בסיורו בארץ? כיצד משפיעים הגורמים השונים על חוויה זו? מהן ההשפעות של החוויה על חייו של הצליין לאחר תום הסיור? השאלות המרכזיות פורקו בהמשך לשאלות ממוקדות המתיחסות למשתנים הקשורים בחוויה ובהשפעותיה, ולבסוף נשאלו שאלות מורכבות יותר, שהתייחסו לקשרים בין המדדים השונים.

(זהו מבוא חלקי, וחסרים בו תתי-פרקים של רקע תיאורטי ושיטה. ניתן היה להשתמש, למשל, בתרשים המופיע בעמ' 30)

תזכורת: זכרו נא לבדוק בלוח המודעות של המחלקה האם חל שינוי במועד המפגשים בקורס. חובת ההתעדכנות במועדי המפגשים חלה עליכם.

פרק 8: כתיבת העבודה השלמה

מטרת הפרק:

הקניית כלים לכתיבת העבודה השלמה

נושאים לדיון בפרק:

- עבודה שלמה ולא מושלמת
- חלקי העבודה: פרקים פותחים, ממצאים, דיון, פרקים סוגרים.
- איורים ותרשימים ככלי עזר בכתיבה.
- המבוא שואל שאלות והסיכום עונה תשובות ומסקנות
- הצגת הממצאים והדיון
- קישורים בין הפסקאות, הפרקים וחלקי העבודה.

הנחיות לכתיבת העבודה

הנחיות אלה מיועדות להנחות אתכם בכתיבת העבודה שעליכם להגיש בקורס הנוכחי. תוכלו לעשות בהן שימוש גם בקורסים אחרים, אם תתייחסו אליהן בבחינת קו מנחה. ההנחיות נכתבו בעקבות קריאת עבודות שהוגשו ברשלנות, מתוך חוסר תשומת לב וחוסר יד מנחה.

1. מבנה העבודה:

I. שער העבודה: נושא העבודה, שם ומספר הקורס, שם המרצה, המחלקה, שם הסטודנט, מספר תעודת הזהות, כתובת, המחלקה, מועד הגשת העבודה

II. תוכן העניינים

III. רשימת קיצורים, רשימת איורים (אם יש בעבודה)

IV. מבוא: הגדרת הנושא, רקע, מקורות לעבודה, שאלות המחקר, שיטות המחקר, השערות.

V. הצגת הממצאים ודיון בהם (כגון ממצאים ארכיאולוגיים, תעודות היסטוריות...)

VI. סיכום ומסקנות (כאן חשוב להציג תשובות לשאלות המחקר, אותן העליתם במבוא)

VII. נספחים: מקורות, ריאיונות, איורים, צילומים, מפות וכיו"ב (ניתן להביא איורים בגוף העבודה)

VIII. ביבליוגרפיה עברית ולועזית, כתובה בעקביות ומסודרת בסדר אלפבית

2. יש להקפיד לענות בדיוק על השאלות שנשאלתם, למלא את ההנחיות בדייקנות.

3. יש לנתח את המקורות באופן ביקורתי ואינטגרטיבי, תוך התמקדות בנושאי העבודה (ולא להסתפק בסיכום המקורות).

4. ראוי לצרף לעבודה איורים ומפות, תוך ציון מדויק של המקור.

5. חשוב להבחין בין מקורות ראשוניים (כגון ממצאים משדה המחקר, או תעודות מקוריות) לבין מקורות משניים (דעות החוקרים), ולציין זאת בעבודה.

6. "האומר דברים בשם אומרם מביא גאולה לעולם"¹⁰: יש להזכיר את שם החוקר אשר דעותיו ומחקריו מתוארים בעבודה (נהוג לציין כל מקור בהערת שוליים).

¹⁰ אבות ו', ו'

- יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
7. בהמשך לכך, יש לציין מראה מקום של כל איור, צילום, מפה וכיו"ב.
 8. יש לאמץ כתיבה מדעית: כל פסקה תתמקד ברעיון מרכזי אחד. בתחילת הפסקה יוצג הרעיון המרכזי. לאחריו יבואו ההסברים המעוגנים בעובדות ובמובאות, תוך הבאת דוגמאות ענייניות. הפסקאות יקושרו זו לזו.
 9. שיטות כתיבת העבודה: ניתן לכתוב בצורת השוואה, הנגדה (גליל עליון לעומת תחתון, נשים לעומת גברים...), לאורך התקופות (ציר הזמן: לעקוב אחר תהליכים ומגמות). אפשר לסווג הרעיונות לפי נושאים (אמנות חזותית, אידיאולוגיה דתית, חיי חברה...).
 10. רצוי לארגן את העבודה בשיטה הירארכית: פרק א, תת-פרק, תת-פרק... פרק ב', תת-פרק...
 11. חשוב מאוד לקשר בין הפסקאות ובין פרקי העבודה (בעזרת מילות קישור, משפטי קישור, דברי סיכום קצרים ו"מבואון" קצר.
 12. יש לשמור עותק של העבודה בידי הסטודנט, למקרה של אבדן העבודה.
 13. יש לערוך הגהה לפני הגשת העבודה.
 14. יש להגיש עבודה כתובה באופן קריא ומסודר, בכתיבה בהירה, תמציתית וקולחת. יש להגיש עבודה מודפסת, גודל גופן 12, רווח של שורה וחצי, גופן עברית (דוד) בדפוס.
 15. יש לציין מספרי העמודים בעבודה.

חשוב:

מפאת הגבלת נפח העבודה לחמישה עמודים, לא תוכלו לדון לעומק בכל היבטי העבודה. בחרו היבט אחד או שניים בהם תדונו לכל אורך העבודה, ובשאר תדונו בעבודות הסמינריוניות שלכם, במאסטר או בדוקטורט. **תרגיל זה בא לבחון את מיצת שליטתכם בכתיבה האקדמית והפנמת חוקיה.** אתם נמדדים באיכות הכתיבה, ולא בכמותה.

נפח העבודה:

העבודה כולה תהיה בת חמישה – שבעה עמודים בסך הכל, על פי החלוקה הבאה:

- שער העבודה: (נושא העבודה וכ"ו) (רבע עמוד)
- תוכן העניינים (חצי עמוד)
- רשימת קיצורים, רשימת איורים (אם יש בעבודה) (3-4 שורות)
- מבוא (חצי עמוד עד עמוד)
- הצגת הממצאים והדיון (שניים-שלושה עמודים)
- סיכום ומסקנות (חצי עמוד עד עמוד)
- נספחים (חצי עמוד עד שני עמודים, כולל תרשים העבודה)
- ביבליוגרפיה (כחצי עמוד)

משוב להערכת העבודה

- האם העבודה מסודרת, קריאה וכתובה בבהירות?
- האם קיים קשר בין הפסקאות, ובין חלקי העבודה השונים?
- האם הסיכום והמסקנות עונים על המבוא ועל שאלות המחקר?
- האם קיימת פרופורציה הגיונית בין חלקי העבודה השונים?
- האם לכל ציטוט נרשם מקורו באופן מסודר?

- האם קיימת התאמה מושלמת (1: 1) בין הרשימה הביבליוגרפית לבין הפריטים המוזכרים בעבודה?
- האם קיימת התאמה (1: 1) בין הנספחים, התרשימים והאיורים לבין ההפניות אליהם?
- האם הבעתי את דעתי המבוססת על ממצאי המחקר?
- האם הכותרת הולמת את העבודה?
- האם צירפתי תיאור גרפי לעבודה, והפניתי אליו?

מטלה מס' 8: הכנת העבודה

1. כתבו את העבודה על פי ההנחיות למעלה (ניתן להיעזר בדוגמה בנספח 3).
2. הציגו את העבודה או את חלקה באופן גרפי. קשרו את התרשים לעבודה על ידי הפנייה אליו.
3. הזכירו במבוא את שאלות המחקר שהעליתם (ניתן להשתמש במבוא שכתבתם בעבר, אך אפשר גם לשנות ולכתוב מחדש).
4. בסיכום העבודה הציגו את התשובות לשאלות המחקר.
5. הקפידו על מבנה העבודה ועל הפרופורציות בין חלקיה השונים, כבהנחיות.
6. ציינו בראש העבודה: **שם הסטודנט**, מס' תעודת זהות, שם הקורס, נושא העבודה, מספר הקורס והקבוצה (קבוצה 01 או 02), **תאריך הגשה**, נושא העבודה, מספר ונושא המטלה, ונושא עבודתכם. **הדגישו את שמכם (פרטי + משפחה) ואת מספר הקבוצה שלכם.**
7. להזכירכם: נא להגיש את העבודה **ללא** תיקיה או ניילון. (העבודות שיוגשו עם ניילון יוחזרו ללא ניילון).
8. **מועד הגשה**: יש להגיש את העבודה בכיתה, בשיעור הבא.

דוגמה להגשת עבודה ראה בנספח 3.

נספחים

נספח 1 : תרשים העבודה

נושא העבודה: צליינים קתולים מול נוצרים ציונים – מחקר משווה

תרשים מספר 16: תפיסת אתרים ופעילויות בעיני הקתולים מול הנוצרים הציוניים¹²

קתולים	אתרים ופעילויות בסיור	נוצרים ציוניים
אתר טעון רגשית מסמל את סבלו של ישו	כנסיית הקבר	אתר דתי היסטורי
חלק עיקרי ומשמעותי בסיור	טקסים דתיים	חלק שולי בסיור
כנסיות המסמלות אבני דרך בחייו ובפעילותו של ישו, אתרי חובה	כנסיית הבשורה, המולד הלחם והדגים	כנסיות עתיקות הקשורות לסיפורים בברית החדשה ניתן לדלג עליהן
אתר היסטורי- ארכיאולוגי סיפור הרואי מעניין נוף קדומים מרהיב	מצדה	אתר המסמל את תקומת ישראל בארצו, סמל לגבורת העם היהודי ולעצמאות מדינת ישראל "שניית מצדה לא תיפול"
אתרים מקראיים- ארכיאולוגים, ניתן לדלג עליהם	בית אל, חברון, שילה	אתרים מקראיים חשובים התיישבות יהודית בארץ ישראל השלמה, הוכחה לתקומת עם ישראל בארצו, תקווה לבניית בית שלישי, אתרי חובה
אתר ארכיאולוגי, פרובוקציה כנגד הפלשתינאים	מנהרות הכותל	הוכחה לקיומו של בית המקדש היהודי בהר הבית, תקווה לבניית בית שלישי
אקזוטי, חסר משמעות	רכישת מזכרות ישראליות ויהודיות	בעל משמעות רגשית-אידיאולוגית סמל לתמיכה מוסרית בעם ישראל, מקור לגאווה בבית
מוזיאון היסטורי זיכרונות מביכים (לעתים הכאה על חטא)	יד ושם	מעורר הזדהות עם סבלו של עם ישראל, הכאה על חטא, נטילת אחריות, חיזוק חשיבותה של

¹¹ מתוך: יעל גוטר, הצליינות הנוצרית לארץ הקודש: חוויית הצליין, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן 2005, ע' 171.

¹² התייחסותם של הקתולים לאתרים אלה נמצאה שונה באופן משמעותי במיוחד מהתייחסותם של הנוצרים הציוניים. מסיבה זו נבחרו קבוצות אלה להדגמת ההתייחסויות השונות לאתרים בתרשים 16.

נספח 2 : דוגמאות לשלבי כתיבת העבודה האקדמית

בס"ד

שם הקורס : מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי ארץ ישראל ולארכיאולוגיה. שם : סגולה זמירי. ת.ז : 99999999 שנה א', קבוצה ב'. מטלה 2- רשימה ביבליוגרפית- תיקון.

נושא העבודה : מרד בר כוכבא- שלבי המרד ותוצאותיו לאור החורבן.**רשימה ביבליוגרפית:**

אשל, חנן; "המניין שנהג ביהודה במהלך מרד בר כוכבא", קתדרה: בתולדות א"י וישובה, 110. (2003) עמ' 29-42.

בן שלום, ישראל; "מעמדו של בר כוכבא כראש האומה ותמיכת החכמים במרד", קתדרה: בתולדות א"י וישובה, 29, (1983) עמ' 13-28.

מור, מנחם; מרד בר כוכבא- עוצמתו והיקפו, ירושלים, יד יצחק בן צבי, תשנ"ב (1991).

שוורץ, יהושע; "ארץ יהודה בעקבות דיכוי מרד בר כוכבא", מרד בר כוכבא, מחקרים חדשים, ירושלים, יד יצחק בן צבי, תשמ"ד (1984), עמ' 215-223.

Yadin, Yigael; The Finds From The Bar Kokhba Period In The Cave Of Letters, Jerusalem, Israel Exploration Society, 1963.

בס"ד

שם הקורס : מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי א"י ולארכיאולוגיה. שם : סגולה זמירי מטלה 4 : ראשי פרקים ושאלות מחקר.

הנושא : מסע אל העולם התחתון- בעקבות לוחמי בר כוכבא

או

לוחמי בר כוכבא בניסיון להגיע אל האור בקצה המנהרה**ראשי פרקים:**

שלב 1- ההכנות למרד : (130-132 לסה"ג)

רקע למרד.

מהלכים מדיניים- צבאיים.

יחס העם להנהגת המרד.

יחס החכמים להנהגה בפרט ולמרד בכלל.

השוואה להכנות לקראת מרד החורבן.

שלב 2- פרוץ המרד : (132-133 לסה"ג)

מהלכים מדיניים- צבאיים. (יהודים ורומאים כאחד).

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
יחס העם להנהגת המרד.

יחס החכמים להנהגה בפרט ולמרד בכלל.

יחסי הכוחות: יהודים- רומאים.

תגובת הרומאים.

השוואה לפרוץ מרד החורבן.

שלב 3- אופנסיבה של הרומאים: (סוף שנת 133- 135 לסה"נ)

מהלכים מדיניים- צבאיים. (יהודים ורומאים כאחד).

יחס העם להנהגת המרד.

יחס החכמים להנהגה בפרט ולמרד בכלל.

יחסי הכוחות: יהודים-רומאים.

יחס הרומאים למרד.

השוואה להתפתחות המלחמה במרד החורבן.

שלב 4- המצור על ביתר ונפילתה. (135 לסה"נ)

מהלכים מדיניים- צבאיים. (יהודים ורומאים כאחד).

יחס העם להנהגת המרד.

יחס החכמים להנהגת המרד בפרט ולמרד בכלל.

משבר בהנהגת המרד.

השוואה לחיסולו של מרד החורבן.

שלב 5- בריחת פליטים למערות מפלט במדבר יהודה. (135 לסה"נ ואילך)

מהלכים מדיניים- צבאיים- ?

הנהגת המרד- ?

תוצאות המרד ביחס ליהודים.

תוצאות המרד ביחס לרומאים.

השוואה לתוצאות המרד הגדול- מרד החורבן.

שאלות מחקר:

1. כיצד תוכננו מהלכי הקרבות בכל אחד משלבי המרד, הן מצד המורדים והן מצד הרומאים?
2. מה היו יחסי הכוחות בין המורדים לרומאים בזמן המרד, והאם הייתה לכך השפעה על תוצאות כל שלב במרידה?
3. מה היה היחס בין ההנהגה הרוחנית להנהגה הצבאית של העם, וכיצד השפיעו יחסים אלה במהלך המרידה על התוצאות?
4. כיצד באו לידי ביטוי ההבדלים בין מרד החורבן למרד בר כוכבא בכל אחד משלבי המרד, למן ההכנות ועד לכישלונו?

שם הקורס: מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית, המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה.

שם: סגולה זמירי.

מס' קבוצה: ב'

מטלה 7: מבוא לעבודה.

הנושא: לוחמי בר כוכבא בניסיון להגיע אל האור בקצה המנהרה

מבוא

מרד בר כוכבא אשר פרץ בשנת 132 לספירה היה מרד מאורגן ויזום מראש. בראש המרידה עמד שמעון בן כוסבא אשר הנהיג את המורדים במטרה לשוב לעצמאות מדינית לאחר שכ-70 שנה קודם לכן החריבו הרומאים את בית המקדש ובזאת שמו קץ לשלטון יהודי-דתי בארץ ישראל. המרד אשר עמד במבחן ההצלחה לטובת היהודים בתחילתו, דוכא בסופו של דבר בשנת 135 לספירה על ידי הרומאים, דבר שהשפיע קשות על העם היהודי אשר עזב כמעט לחלוטין את אזור יהודה ואיבד כל שביב תקווה לעצמאות.

(מרד בר כוכבא פרץ בשנת 132 לסה"נ בהנהגתו של בר כוכבא והסתיים בניצחון הרומאים בשנת

135 לסה"נ בהותירו רושם שלילי עמוק על היהודים בני התקופה)

לעומת מרד החורבן אשר נכתבה עליו ספרות ענפה הן של חז"ל והן של היסטוריונים אחרים בני התקופה, דוגמת יוספוס פלוויוס, לא נמצאו מקורות כתובים רבים על מרד בר כוכבא, (פלוויוס לא היה אז בין החיים, לצערנו), ועל כן מסתמכים במחקר על מקורות חז"ל ועל דיו קאסיוס, היסטוריון בן התקופה שנשתמר בידנו רק תקציר שנערך על מה שהוא כתב, אשר ביחד נותנים תמונה פחות או יותר שלמה של המציאות באותה תקופה.

מטרת המחקר היא לסקור את מהלך המרד למן ההכנות הרבות לקראתו ועד לכישלונו הסופי תוך התייחסות להלך הרוח באותה תקופה.

(מטרת המחקר היא לתת סקירה כמה שיותר מדויקת על מהלך מרד בר כוכבא, אף שלא נמצאו

מקורות כתובים רבים על המרד)

שאלות המחקר הבסיסיות עסקו בהלך הרוח של היהודים באותה תקופה מבחינת היחס להנהגה, בתכנון מהלכי הקרבות של היהודים ושל הרומאים וביחסי הכוחות ביניהם ועמדו על נקודות ההשוואה למרד החורבן. השאלות המרכזיות פורקו בהמשך לשאלות ממוקדות יותר ביחס לכל שלב במרידה ולבסוף נותחו לאור תוצאותיהם.

(שאלות המחקר מתייחסות ליחסם של היהודים להנהגת המרד, ליחס בין המורדים לרומאים

ולנקודות השוני או השוויון עם מרד החורבן)

נספח 3 : דוגמא לעבודה שלמה

בס"ד

שם הקורס : מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
המחלקה ללימודי ארץ ישראל ולארכיאולוגיה.

שם : סגולה זמירי. ת.ז. : 99999999. שנה א', קבוצה ב', מס' טלפון : 99999999
תאריך הגשה : כא טבת התשס"ה, 2/1/2005.

מטלה 8 : עבודת המחקר.

הנושא : לוחמי בר כוכבא בניסיון להגיע אל האור בקצה המנהרה

תוכן העניינים

מבוא.....	עמ' 1.
הבדלים בין מרד בר כוכבא למרד החורבן.....	עמ' 2.
שלבי מרד בר כוכבא.....	עמ' 2-5.
רקע לפרוץ המרד.....	עמ' 2-3.
שלב 1- ההכנות למרד.....	עמ' 3.
תוצאות המרד.....	עמ' 3-5.
סיכום ומסקנות.....	עמ' 5.
רשימה ביבליוגרפית.....	עמ' 5.
נספחים.....	עמ' 6-7.

מבוא

מרד בר כוכבא אשר פרץ בשנת 132 לספירה היה מרד מאורגן ויזום מראש. בראש המרד עמד שמעון בן כוסבא אשר הנהיג את המורדים במטרה לשוב לעצמאות מדינית לאחר שכשבעים שנה קודם לכן החריבו הרומאים את בית המקדש ובזאת שמו קץ לשלטון יהודי-דתי בארץ ישראל. המרד אשר עמד במבחן ההצלחה לטובת היהודים בתחילתו, דוכא בסופו של דבר בשנת 135 לספירה על ידי הרומאים, דבר שהשפיע קשות על העם היהודי אשר עזב כמעט לחלוטין את אזור יהודה ואיבד כל שביב תקווה לעצמאות.

לעומת מרד החורבן אשר נכתבה עליו ספרות ענפה הן של חז"ל והן של היסטוריונים אחרים בני התקופה, דוגמת יוספוס פלוויוס, לא נמצאו מקורות כתובים רבים על מרד בר כוכבא, (פלוויוס לא היה אז בין החיים, לצערנו) ועל כן מסתמכים במחקר על מקורות חז"ל ועל דיו קאסיוס, היסטוריון בן התקופה שנשתמר בידנו רק תקציר שנערך על מה שהוא כתב, אשר ביחד נותנים תמונה פחות או יותר שלמה של המציאות באותה תקופה. מטרת המחקר היא לסקור את מהלך המרד למן ההכנות הרבות לקראתו ועד לכישלונו הסופי תוך התייחסות להלך הרוח באותה תקופה.

שאלות המחקר הבסיסיות עסקו בהלך הרוח של היהודים באותה תקופה מבחינת היחס להנהגה, בתכנון מהלכי הקרבות של היהודים ושל הרומאים וביחסי הכוחות ביניהם ועמדו על נקודות ההשוואה למרד החורבן. השאלות המרכזיות פורקו בהמשך לשאלות ממוקדות יותר ביחס לכל שלב במרידה ולבסוף נותחו לאור תוצאותיהם.

הבדלים בין מרד בר כוכבא למרד החורבן

בניגוד למרד החורבן הייתה למרד בר כוכבא סיבה מאוד טובה לפרוץ. אם כי המרד פרץ ללא שעת כושר מבחינת מצב העניינים המדיני והצבאי באימפריה הרומית כמו לפני מרד החורבן, אלא

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
המלחמה נכפתה בכורח הנסיבות, לעומת מרד החורבן אשר קדמו לה תסיסות משיחיות מסטיות
בצירוף פעילות מדינית וצבאית של אקטיביות קנאית. מרד בר כוכבא מתאפיין בכך שלא היה בו
חישוב מדיני מציאותי יזום אף לא תענועי חזון כמו במרד החורבן שהינו פרי הידרדרות והיגררות
אחרי פרובוקציות חיצוניות ופנימיות גם יחד. ולעומתו מרד בר כוכבא היה מעשה יוזמה
אסטרטגית מתוכננת ומוגדרת ופורץ לאחר הכנה קפדנית.

הבדל נוסף מתבטא בהנהגה. במלחמת החורבן אין הנהגה אחידה ומוסכמת ולכן הייתה רצופה כל
העת במלחמות אחים קשות והרסניות: יוחנן מגוש חלב מול שמעון בר גיורא, חכמים מול קנאים,
שריפת מחסני התבואה והאוכל על ידי הקנאים, על מנת שלא תהיה למתונים ברירה אלא לפרוץ
במרד, אוכל זה, אגב, יכול היה להשביע את תושבי ירושלים כולה למשך שנים רבות. לעומת מרד
בר כוכבא, המאופיין בהנהגה אחת מקובלת ומוסכמת בדמותו של מנהיג המרד- שמעון בן כוסבה,
כך שגם מי שעמד מנגד לא ניסה וכל שכן שלא היה מצליח להעמיד כנגדה הנהגה אחרת.

שלבי מרד בר כוכבא:

רקע לפרוץ המרד

בקיץ של שנת 117 לספירה עולה הדריינוס הרומי לשלטון בעקבות מותו הפתאומי של האימפרטור
טרינוס. כאימפרטור חדש, החל הדריינוס בניסיונות להביא את מלחמות הכיבושים לקיצן
ולהתרכז במקום זאת בפעולות בתוך האימפריה. כחלק ממדיניות זו החליט לפתור את בעיית
היהודים ברחבי האימפריה. יש להניח שכבר מנעוריו שמע על היהודים דעות מגוונות שנעו בין
שנאה וגינוי לבין אהדה ושבח עד כדי תנועת התגיירות גדולה. היהודים בתקופה זו היוו כעשרה
אחוזים מכלל האוכלוסייה באימפריה הרומית, על כן סביר להניח כי לא רק שהכיר מקרוב את
הבעיות הללו כלפי היהודים, אלא אף יצא לו לפגוש יהודים. כך שמיד עם עלותו לשלטון הוא
מבצע מספר צעדים שעלולים להתפרש כמחווות פיוס ליהודים ועל ידיהם יגיע להסדר עם היהודים
בדרכי שלום ונועם. בין השאר הוא מחליט לשקם את ירושלים ולבנות בה מקדש ליהודים וזאת
כיוון ששמע כי ירושלים הייתה העיר המפורסמת ביותר במזרח בפארה ויופייה ואין ספק כי רצה
תהילה כזו שתיקרא גם על שמו, אם כי תכנית זו של הקמת מקדש ליהודים לא יצאה אל הפועל
וזאת כיוון שהיהודים הודיעו לו מראש כי אין בכוונתם שצעד זה יגרום לפיוס עם הנוכרים כיוון
שלנוכרים יהיה אסור להיכנס למקדש בלאו הכי ואף הדריינוס עצמו לא יורשה להיכנס כדרכו
במקדשים אחרים, בהם נכח בחנוכת הבית והקריב קרבנות. הדריינוס חשב כי תיתכן פשרה,
אולם משנתחוויר לו כי היהודים מתעקשים, חזר בו מתוכניתו. אם כי עדיין לא ויתר על שיקומה
ופארה של ירושלים מחדש. בינתיים גזר הדריינוס על המילה, גזירה שהייתה קיימת לגבי סירוס
בכלל ועתה הוסיף לה את סעיף המילה כחלק מן האיסור. איסור זה נבע, מן הסתם, מהתרבות
החומרית של הרומים אשר בה שמו דגש רציני על שלימות הגוף, כלומר: לא הייתה כאן כוונה
להתגרות ביהודים, אך זה פגע בהם מאוד. היהודים התאכזבו משני העניינים גם יחד והמתינו
לשעת כושר. זו באה להם בסתיו שנת 129 לספירה, הדריינוס היה אז בדרכו מסוריה למצריים
ושהה בארץ ישראל. כאן, בארץ, התלוו אליו רבנים ומנהיגים יהודים וניסו לדבר על ליבו שיבטל
את גזירת המילה. אך הדריינוס, אשר התאכזב מהיהודים, לא שינה את דעתו והחלטתו. בנוסף,
על פי קסיוס דיו¹³, כבר נודע ליהודים על מחשבתו של הדריינוס להפוך את ירושלים ליאיליא
קפיטולינה, וזו הוסיפה על זעמם. כך שהתסיסה הקשה של היהודים לא יכלה עוד להיכלא, על כן
נופלת ההכרעה לפרוץ במרידה. כל עוד הדריינוס שהה סמוך לארץ הפעילות נעשתה בחשאיות.

¹³ Dio Cassius, *Roman History*, VIII, London, Harvard University Press, 1995 pp. 447

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
בקץ של שנת 130 מגיע הדרייננוס למצריים, שם הוא שוהה עד תום הסתיו. בתחילת החורף של
שנת 131 הוא חוזר ועובר בארץ ישראל בדרכו לסוריה. באביב של אותה שנה הוא כבר בסוריה
וזמן מה לאחר מכן הוא עובר לאסיה הקטנה ואתונה. כל אותה העת, במשך השנה, עסקו היהודים
בהכנות למרד.

שלב 1- ההכנות למרד: (130-132 לסה"נ)

המורדים למדו לקח מהמרד הגדול, אשר היה מבוסס על מלחמה רגילה, והבינו כי אין להם כל
סיכוי לנצח, אלא במלחמת גרילה. על כן חפרו מחילות תת קרקעיות עם פירים לאוורור ולאור.
בארץ גילו היקף רציני של מערכות מסתור מעמק איילון ועד בקעת באר שבע, מערכות בעלות
מעברים צרים בהם חייל רומי עם נשק בידו האחת ותאורה בידו השנייה אינו יכול לעבור בקלות,
קל וחומר שלא להשתמש בנשקו. נמצאו במערכות הללו מטבעות, נרות עם עיטורים יהודיים וכד'.
התקנת המסתורים לא חייבה פרקי זמן ארוכים. בהשוואה לחציבה בימינו על ידי בני נוער בלתי
מנוסים¹⁴ אשר חצבו מחילה באורך מטר וחצי, בגובה שבעים ס"מ וברוחב של חצי מטר במשך
כשלוש שעות. ממצא מערכות המסתור בשפלת יהודה מצביע בוודאות כי ההכנות למלחמה לא היו
ספונטניות אלא מעשה מתוכנן ומבוקר.

בנוסף, מורדים שעבדו בבתי החרושת לנשק של הרומאים היו פוגמים בכוונה בנשק, משאירים את
כל "הפגומים" בצד, ובלילה לוקחים ומשפצים אותם למטרת המרד.
הרומאים לא הבחינו בתכונות אלו כיוון שבכל הארץ היו רק שני לגיונות רומיים, העשירי-
'פרנטזיס' והשישי- 'פראטה'. גם אם היו יחידות משנה נוספות בארץ הן היו מוגבלות בתנועתן,
תנאי שטח המכריחים תנועה ברגל או על גבי בהמות ובכך מנעו הימצאות בנקודות רבות בעת
ובעונה אחת.

תוצאות המרד

תוצאותיה של המלחמה היו הרות אסון לעם היהודי בהרבה מובנים. קודם כל מבחינת מצב
העניינים הפוליטי של האזור כולו מבחינת השלטון הרומי ולבסוף ספציפית לגבי ירושלים שהופכת
לעיר הלניסטית בלא סממן יהודי, נובע בין השאר מעובדת עזיבת היהודים את ירושלים עוד קודם
למרד וממשיך בניסיונם של הרומאים למחוק כל זכר ליהדותה של העיר. שמה של הפרובינציה
הוחלף מ'יודיאה' ל'סוריה פלסטינה' ולאחר מכן רק 'פלסטינה'. המטרה הייתה לעקור את זכר
הכינוי 'יהודה' ולהשתמש תחתיו בשם אשר בא כנראה מ'פלשת'. חוץ מכך לא השתנה דבר
מבחינת הגבולות וחילות המצב אשר נשארו כשהיו. אולם הדרייננוס רצה להופכה לפרובינציה
בעלת אופי הלניסטי מובהק, על כן החליט כי הגיעה השעה להפוך את ירושלים ל'איליה
קפיטולינה' ועל ידי בנייתה מחדש כעיר נוכרית אלילית לבטא את אופי הפרובינציה כולה. העיר
אכן נבנית כקולוניה ושנה לאחר דיכוי המרד, בתשעה באב שנת 136 לספירה, "נחרשה העיר"¹⁵,
כלומר- חרישת תוואי החומה העתידה להיבנות. היה זה טקס רומי סמלי, מעין הנחת אבן הפינה
של ימינו. שנה לאחר מכן, בייז בתמוז של שנת 137 או 138 לספירה, נחנך מקדש לאל יופיטר על
הר הבית והושם בו "צלם בהיכל"¹⁶- צלמו של הדרייננוס. כמו כן נבנים ברחבי העיר מבנים

¹⁴ בחול המועד פסח, תשמ"ה, חצבו דופן של מערת פעמון באזור בית גוברין.

¹⁵ משנה, תענית ד.ו.

¹⁶ משנה תענית ד.ו.

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
הלניסטיים טיפוסיים נוספים כגון: תיאטרון, קרקס, מרחצאות ומקדשים נוספים, לאפרודיטי
ולונוס.¹⁷

לגבי היהודים התוצאות חזקות יותר מכפי שנדמה. זהו חורבן יהודה במלוא מובן של המילים.
מרכז ההנהגה עובר מיהודה לגליל. אם עד עתה ישבו החכמים ביבנה שהייתה יחסית קרובה
ונמצאה בתחומי יהודה, אז עכשיו בעצם שהייתם בגליל, שמים היהודים קץ לתקווה לשיבה
לירושלים בזמן הקרוב. ואכן, חורבן זה של יהודה נמשך דורות רבים.

מבחינה כלכלית הופקעו, כמו בזמן מרד החורבן, קרקעותיהם של היהודים וזאת כיוון שנחשבו
עבריינים פוליטיים בשל לחימתם כנגד השלטון וכיוון שעברו על גזירות הרומים בדבר המילה
וכד', היינו "דין סיקריקון"¹⁸.

גם מבחינה דמוגרפית היה היקף החורבן חמור מאוד, לא פחות משהיה בזמן מרד החורבן.
ביהודה עצמה נעקר כמעט היישוב כולו, ואילו באזורים האחרים של הארץ נפגע אך מעט. אך סך
הכול ירד שיעור היישוב היהודי בארץ עד לשיעור שבין מחצית לבין שלוש חמישיות מכלל תושבי
הארץ בעוד שלפני פרוץ המרד היו היהודים כדי שני שלישים מן האוכלוסייה. לראשונה מאז ימי
החשמונאים, כמאתיים וחמישים שנה לערך, הרוב היהודי בארץ עומד בסכנה.

דיכוי המרד, ההרס והחורבן הנורא, הביאו למצב בטחוני מאוד רעוע, כמעט כמו בזמן חורבן
הבית, דבר שהוביל לתוצאה חמורה נוספת והיא- ירידה מן הארץ. בעיקר ירידה של שכבות
המנהיגים ותלמידי החכמים, מה שמחמיר כמובן את המאזן הדמוגרפי של היישוב היהודי שהיה
בכי רע בלאו הכי. תוצאה קשה זו הביאה לידי מצב של אפשרות לערעור על מעמדה של ארץ
ישראל כמקום מרכזי בעל מעמד בכורה ביחס לקביעת ההלכה. כבר בזמן המרד נעשה ניסיון
לעיבור השנה בבבל על ידי חנניה, אחיינו של ר' יהושע ואף על פי שהניסיון הזה נכשל היה בו כדי
לרמוז על הבאות. עד עתה איש לא העלה על דעתו אפשרות כזו. זוהי אם כן, נקודת מפנה מרכזית-
בין להלכה בין למעשה.

תוצאה נוספת היא יחסם של הנוכרים ליהודים בעקבות המרד. שתי תופעות היסוד של הנוכרים
לישראל- האהדה וההתגיירות מחד, ושנאת ישראל מאידך, תופעות שהיו מנת חלקם של היהודים
מאות בשנים, קיבלו צורה חדשה. התייעוב נשאר כשהיה, אולם חל בו שינוי מכריע. הפחד מפני
היהודים שנצטיירו כסכנה לעולם כולו טרם המרד, נעלם בעקבות כישלונו. בנוסף, כל האהדה
ותנועת ההתגיירות שהיו קודם, נעלמו. הדריינוס מכתיר עצמו בתור אלוה¹⁹ ונוצר חלל ריק
שמכניס אליו מאוחר יותר את הנצרות.

התוצאה הקשה ביותר בעקבות דיכוי המרד היא העמדה הפאסיבית של היהודים כלפי כל שביב
תקווה לעצמאות. עמדה פאסיבית זו לא התבטאה רק בתחום הצבאי- מדיני, אלא אף בתחום
הרעיוני- רוחני. נתייאשו כבר מן הגאולה, ומשזו לא נראתה באופק החליטו שאין לדחוק בקץ ואין
לעלות בחומה זוהי גזירה משמיים- "אומה זו, (הרומאים), מן השמיים המליכה"²⁰ ואסור
לנו כבני אדם להתערב בניהול העולם, אלא לשבת ולחכות. הפאסיביות הזו כלפי הרעיון המשחי
המשיך, אגב, כמעט עד לימינו אנו, כאשר בימי העלייה הראשונה והשנייה היו הרבה שהתנגדו
לצעדים מצידנו, כביכול, לזירוז הגאולה.

¹⁷ על השעור המוביל בית לחם, למשל, חקקו צלם של חזיר, כסמל להכנעת היהודים.

¹⁸ משנה, גיטין ה ה.

¹⁹ הדריינוס טען כי: "כבר החרבתי ביתו ושרפתי היכלו והגליתי עמו- עשו אותי אלוה". (מדרש תנחומא,
בראשית, ז).

²⁰ כדברי יוסי בן קיסמא: מכילתה דרבי ישמעאל, פסחא, יג.

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית
ניתן לראות, אם כן, כי כמעט בכל המובנים תוצאות מרד בר כוכבא והמפנה שהתחולל בעקבות
דיכוי היו קשים יותר ממרד החורבן, הן לטווח הקצר והן לטווח הארוך. לא לחינם תיאר חז"ל
את פני המציאות כך :
"בזמן הזה שהם למודים בצרות והצרות באות עליהם- אם יהיו כל הימים דיו וכל היערות
קולמוסים וכל בני האדם לבלרים- אין מספיקין לכתוב הצרות הבאות עליהם..."²¹ תיאור קשה
זה מבטא יותר מכל את החורבן הנורא שהותיר אחריו מרד בר כוכבא.

סיכום

במהלך העבודה הועלו מספר נושאים המחייבים התייחסות בהקשר למרד בר כוכבא. הועלו
נקודות השוואה וניגוד בין מרד החורבן למרד בר כוכבא, בעזרת נקודות אלו ניבחנו היחס לו זכה
מרד החורבן מצד מורדי בר כוכבא בכך ששינו מן הטקטיקות הלא מוצלחות ששימשו את
המורדים במרד החורבן ובכך הביאו לשינוי משמעותי ביחסי הכוחות במרד שלהם, ניתן גם הרקע
לפרוץ המרד על רקע השאלה שהוכרעה לבסוף לגבי קדימות האירועים של בניית 'איליא
קפיטולינה' ופרוץ המרד, פורטו שלבי המרד ומהלך הפעולה, הן של המורדים והן של הרומאים,
בכל שלב של המרידה. ולבסוף פורטו התוצאות הקשות לעם היהודי בעקבות דיכוי של המרד. אין
ספק כי מרד בר כוכבא היה מרד חשוב מאוד הן לגבי היהודים והן לגבי הרומאים והשאייר חותמו
על שני הצדדים במערכה. אך יש להדגיש כי אף שהיהודים הפסידו בזירת הקרב הם ניצחו
במלחמה הכוללת של ההיסטוריה. האימפריה הרומית קמה, ספגה מהלומות אינספור והתאוששה
כל פעם מחדש, עד שלבסוף הוכרעה סופית בלחץ דפי ההיסטוריה, בעוד שהעם היהודי נשאר לנצח
עם עיקש אשר חרף כל מאמצי הסובבים אותם להכניעם מצליח להתגבר ולצמוח מחדש. מי ייתן
ויבוא יום בו לא נדע עוד צער ומכאובים וישרור השלום ברחבי העולם האנושי.

רשימה ביבליוגרפית

Cassius Dio, *Roman History*, VIII, London, Harvard University Press, 1995

²¹ סכוליון למגילת תענית, סוף.

נספח 4 : רשימה ביבליוגרפית

אריאל, יעקב, ציונות נוצרית פונדמנטליסטית: דיוקן של ארגון נוצרי לתמיכה בישראל, ירושלים
1994

בילו, יורם, "היסטורית חיים כטקסט", מגמות כ"ט (4) (1986), 349 - 371
בירן, חנה, "האדם, התפקיד, העולם החברתי: יחסי הגומלין הבלתי מודעים הקיימים ביניהם",
אנליזה ארגונית 3 (1997), 10 - 20

בירן, חני, "ניתוח יחסי מנחה-קבוצה ומהלך התפתחות הקבוצה לפי מודלים תיאורטיים של יחסי
אובייקט", רוזנוסר, נאוה (עורכת), הנחיית קבוצות – מקראה, ירושלים 1997, 201-218
בן אריה, יהושע, "ספרות הנוסעים המערביים לארץ ישראל במאה הי"ט כמקור היסטורי
וכתופעה תרבותית", קתדרה 40 (1986), 159 - 188

ברקוביץ, שמואל, המעמד המשפטי של המקומות הקדושים, ירושלים 1997
צמח, מינה, בייט-מרום, רות, "יחידה 5 – הסקר", שיטות מחקר במדעי החברה, תל אביב 1986
קולינס-קריינר, נגה, "מאפיינים כרטוגרפיים של מפות ה- 'HOLY LAND' המיועדות לעולי
רגל נוצריים בהווה", אופקים בגיאוגרפיה, 44 - 45 (1996), 65 - 81

קולינס-קריינר, נגה, "תיירות עלייה לרגל לישראל: מאפיינים של עולי רגל-תיירים נוצרים
בגליל", אופקים בגיאוגרפיה, 52 (2000), 55 - 69

קולינס-קריינר, נגה, גיאוגרפיה של עלייה לרגל – בהדגמה: צליינות נוצרית לגליל 1993-1994,
חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, בהדרכת פרופ' נורית קליאוט, אוניברסיטת חיפה,
הפקולטה למדעי החברה והמתמטיקה, החוג לגיאוגרפיה, 1994

קליאוט, נורית, יואל מנספלד, נגה קולינס וקרן שגיא, "בעקבותיו של ישו: אפיון וניתוח תיירותי
של עלייה לרגל של צליינים קתולים לארץ הקודש" – טיוטת דו"ח סופי, מוגשת למשרד
התיירות, חיפה 2002

ריינר, אלחנן, "עלייה ועלייה לרגל לארץ ישראל 1517 - 1099", חיבור לשם קבלת תואר דוקטור,
ירושלים 1988

רינר, אלחנן, "השקר הגלוי והאמת הנסתרת: נוצרים, יהודים ומקומות קדושים בארץ ישראל
במאה ה-י"ב", ציון, ס"ג (ב) (תשנ"ח), 157 - 188

רינר, אלחנן, "חורבן, מקדש ומקום קדוש: משהו על שאלות של זמן ומקום בימי הביניים",
קתדרה 97 (2000), 47 - 64

שגיא, קרן, "עלייה לרגל של צליינים קתולים ופרוטסטנטים לארץ הקודש בשנים 2000-2002:
מאפיינים משווים", עבודת גמר לתואר "מוסמך האוניברסיטה", חיפה 2003

שילה, מרגלית, נסיכה או שבוייה: החוויה הנשית של היישוב הישן, חיפה ולוד 2001

Anderson, Luella, Litrell, Mary Ann, "Souvenir Purchase Behavior of Women
Tourists", *Annals of Tourism Research*, 22(2) (1995), 328-348

- Ardener, Edwin, "Belief and the Problem of Women", in: Shirley Ardener, *Perceiving Women*, New York 1975
- Arrington, Leonard J. & Bitton, Davis, *The Mormon Experience - A History of the Latter-day Saints*, Urbana and Chicago, 1992
- Arrington, Leonard J., Fox, Feramorz Y. & May, Dean L., *Building the City of God - Community & Cooperation Among the Mormons*, Salt Lake City 1976
- Bar-El, Iair, Witztum, Eliezer, Kalian Moshe, Brown Dan, "Psychiatric Hospitalization of Tourists in Israel", *Comprehensive Psychiatry*, 32(2) (1991), 138-244
- Barker, Eileen, *The Making of a Moonie: Choice or Brainwashing?*, Oxford 1984
- Bebbington, David. *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s.*, London 1989
- Ben-Ari, Eyal, Yoram, Bilu (eds.), *Grasping Land – Space and Place in Contemporary Israeli Discourse and Experience*, Albani 1997
- Barrett David B., Kurian George Thomas, Johnson Todd M., *World Christian Encyclopedia: a Comperattive Survey of Churches and Religions in the Modern World*, Oxford 2001
- Billington, Ray Allen, *Westward Expansion - A History of the American Frontier*, New-York 1967
- Bilu, Yoram, "The Inner Limits of Communitas: A Covert Dimension of Pilgrimage Experience", *Ethos* 16(3) (1988), 302-325
- Bowman, Glen, "Christian Ideology and the Image of a Holy Land: the Place of Jerusalem Pilgrimage in the Various Christianities", John Eade and Marshall Sallnow (eds.), *Contesting the Sacred*, London, 1991, 98-121
- Bowman, Glen, "Passion, Power and Politics in a Palestinian Tourist Market", Tom Selwyn (ed.), *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism*, Chichester 1996, 83-104
- Bowman, Glen, "Pilgrim Narratives of Jerusalem and the Holy Land: A Study in Ideological Distortion", Alan S. Morinis (ed.), *Sacred Journeys - The Anthropology of Pilgrimage*, New York 1992, 149-168

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

Bowman, Glen, "The Politics of Tour Guiding: Israeli and Palestinian Guides in Israel and the Occupied Territories", David Harison (ed.), *Tourism and the Less Developed Countries*, London 1992, 121-134

נספח 5 : רשימת קיצורים

Edward E. Evans-Pritchard, *Social Anthropology and Other Essays*, New York 1964 = אונס-פריטצ'רד, אנתרופולוגיה חברתית

Town of Orderville (no author), *Orderville - Heart of the United Order*, Hurricane 1985 = לב השיתוף, אורדרוויל, *United Order*, Hurricane 1985

John Eade and Marshall Sallnow (eds.), *Contesting the Sacred: The Anthropology of Christian Pilgrimage*, London and New York 1991 = איד וסלנו, צליינות נוצרית

Thomas A. Idinopulos, "Sacred Space and Profane Power: Victor Turner and the Perspective of Holy Land Pilgrimage", Bryan F. LeBeau and Menachem Mor (eds.), *Pilgrims and Travelers to the Holy Land*, Omaha and Bronx 1996, 9-19 = קודש וחול

Rulon D. Eames, "Enoch", Daniel H. Ludlow, (ed.), *Encyclopedia of Mormonism*, New York 1992, Vol. 2, 457-459 = איימס, אנוך

Mircea Eliade, *Myths, Rites, Symbols: A Mircea Eliade Reader*, New York 1975 = אליאדה, מיתוסים וסמלים

Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane - The Nature of Religion*, San Diego, New York, London 1959 = אליאדה, קודש וחול

Uri Almagor, "A Tourist's 'Vision Quest' in an African Game Reserve", *Annals of Tourism Research*, 12 (1985), 31-47 = אלמגור, מסע התייר

Luella Anderson and Mary Ann Litrell, "Souvenir Purchase Behavior of Women Tourists", *Annals of Tourism Research*, 22(2) (1995), 328-348 = אנדרסון וליטרל, רכישת מזכרות

Glenn Bowman, "Christian Ideology and the Image of a Holy Land: the Place of Jerusalem Pilgrimage in the Various Christianities", John Eade and Marshall Sallnow (eds.), *Contesting the Sacred*, London, 1991, 98-121 = באומן, אידיאולוגיה וצליינות

Glen Bowman, "The Politics of Tour Guiding: Israeli and Palestinian Guides in Israel and the Occupied Territories", David Harison (ed.), *Tourism and the Less Developed Countries*, London 1992, 121-134 = באומן, פוליטיקה בהדרכה

2.1.1. המקום הקדוש ומקומו בצליינות

הצליינות מושתתת על האמונה בסגולותיהם של מקומות מקודשים, בהם חשים קרבה יתירה לשמים, לבורא עולם, או לאלים בהם מאמינים. החוויה הרגשית של הצליינות מתוארת כנובעת מהמקום הקדוש ומהמסע הנערך אליו. מחקרים רבים דנו בתפישת המקום הקדוש. המקום הקדוש מצטייר כ'מרכז היקום' (כמו 'אבן השתייה' על הר הבית, או 'טבור העולם' – Axis Mundi – בכנסיית הקבר), כמקום גבוה (כגון הר מוריה, הר סיני, הר גריזים, האולימפוס), או בעל סממנים מיוחדים אחרים (אליאדה, קודש וחול: 39). ריינר כתב על מתחמים המתקדשים בהקשרים אזוריים: המתחם מקודש בזכות מיתוס המיוחס למקום, סגולות על-טבעיות של המקום או עצם מקודש הנמצא במקום. כך מונצח העבר במקומות הקדושים (ריינר, מקום קדוש: 55-56). תפיסה זו מיושמת גם במקומות קדושים חדשים. כך מתואר מקום קדוש חדש כמקביל למקום קדוש מסורתי: "קבר הבאבא סאלי הוא הכותל הדרומי" (בן ארי ובילו, מרחב ומקום: 2). סממן אחר של המקום הקדוש הוא היותו "שער לשמים", מקום בו קיים מעבר בין הארץ והשמים, כפי שעולה מסיפור חלום יעקוב (אליאדה, מיתוסים וסמלים: 144-146; אליאדה, קודש וחול: 25-26). בחירת המקום הקדוש קשורה ברצון שמיים, תוך הדגשת חוסר השליטה של האדם בבחירה: אליאדה תיאר מקרים בהם הניחו לבעלי חיים 'לבחור' את המקום בו ייבנה המזבח עליו יקריבו אותם לאלים, מתוך רצון לא להתערב בבחירת המקום הקדוש (אליאדה, מיתוסים וסמלים: 145; אליאדה, קודש וחול: 27-28). התחנות במסע אל המקום הקדוש תורמות להצטברות מתח לקראת השיא. על פי אליאדה, המקום הקדוש נמצא במקום מרכזי, גיאוגרפית, בקהילת הצליינים. כך למרחב הדתי-רוחני ולמרחב הגיאוגרפי החילוני מרכז משותף (קונצנטרי). אליאדה תאר את המקום הקדוש כ'עמוד אוניברסלי' המחבר בין שלוש רמות קוסמיות: הארץ, השמיים והשואל. עמוד כזה, לפי אליאדה, יכול לעמוד רק במרכז העולם (אליאדה, קודש וחול: 36-37). אליאדה הדגים את שיטתו בהרים מקודשים ברחבי העולם והסביר כי הגובה הפיזי מעניק אפשרות ל'קשר' בין הארץ לבין השמים ומשקף את הסדר הקוסמי בעולם (אליאדה, קודש וחול: 39).

לעומת זאת טרנר הציע כי המקום הקדוש הוא פריפריאלי ("אי-שם"). טרנר המחיש זאת בהראותו על מפת מקסיקו את חוסר החפיפה בין מרכזי צליינות לבין מרכזי מחוזות ומדינה. טרנר המחיש את טענתו בממצא אמפירי, לפיו אנשים שגרו בסמיכות לאתר צליינות ונתנו שירותים לצליינים המגיעים לשם, העדיפו בעצמם לערוך מסע צליינות למקומות אחרים, מרוחקים מהם. טרנר הסביר זאת במקומו החשוב של המסע הפיזי בתהליך הצליינות ויצירת מצב ה'חברותא' (communitas), בו משתתפי המסע משתחררים מכבלי המעמדות החברתיים ונוצרת ביניהם אחווה האופיינית לשלב ה'חברותא' בטקסי מעבר (טרנר, המרכז אי-שם: 211-212, 221). אריק כהן התנה את תפיסת המקום בהתפתחויות פוליטיות והיסטוריות מקומיות, בהדגמה על מרכזי צליינות בתאילנד. הבודהיזם, כמו ההינדואיזם, משקף את הפילוסופיה הקוסמית בתרבויות דרום-מזרח אסיה, היונקות מהתרבות ההודית. הבודהיזם וההינדואיזם העניקו לגיטימציה לסדר החברתי, ולעליונותה של משפחת המלוכה, הניצבת בראש הסולם החברתי. כך המרכז המקודש חופף למרכז הגיאוגרפי, ונמצא בעיר הבירה, במקום מושבה של משפחת המלוכה (כהן, קונצנטרי ואקסצנטרי: 38-40). אריק כהן התייחס למאפייני הצליינות על פי אדית וויקטור טרנר. הוא הראה כיצד במרכזים קונצנטריים הפולחן רשמי יותר, בעוד שבמרכזים

יעל גוטר (עורכת), מבוא לביבליוגרפיה ולכתיבה אקדמית

מרוחקים – פחות פורמלי, ובעל סממנים תיירותיים כקיום פסטיבלים, פעילות מסחרית ובידור. במרכזים מרוחקים יותר הצליין הופך ל'צליין-תייר' (כהן, קונצנטרי ואקסצנטרי: 37). 'הצליין התייר' משתתף בירידים ובפסטיבלים, קונה מזכרות, מתבדר ומוסיף על הפולחן הדתי פעילויות חולין תיירותיות.

הצליינות לארץ מתאימה לתיאורי הצליינות למרכז 'אי-שם', ובסיוור הצלייני לארץ לא נפקד מקומן של פעילויות תיירותיות. מאחר ולתופעת הצליינות קווים משותפים עם תופעת התיירות, מחקרים בתיירות עשויים לתרום להעמקת הבנת הצליינות המודרנית, כמפורט בהמשך הפרק. כהן הצביע על ארבעה מדדים למיקום האתר הקדוש על ציר מרכז-פריפריה: קיום פסטיבל במקום הקדוש (רוב הפסטיבלים מתקיימים במקומות הקדושים בפריפריה, ולא במרכזים הרשמיים יותר), מידת הנגישות של פסל הבודהא המרכזי (במרכזים רשמיים יותר קשה למאמין הפשוט לגשת לפסלו של בודהא. הנגישות עולה עם הריחוק אל הפריפריה), נוכחותם של דוכנים, שווקים וירידים במקום הקדוש (פעילויות בידור ומסחר אופייניות למקומות קדושים פופולריים, פריפריאליים) ומטרת הביקור: אם מטרת הביקור היא שיפור הקארמה (לחיים ברמה רוחנית גבוהה יותר), הביקור ייערך במקום קדוש בפריפריה. אם מטרת הביקור היא בקשה ספציפית (כמו למשל בקשה לזכייה בפיס), הביקור יכוון למקום קדוש מקומי, במרכז הגיאוגרפי בו גר הצליין (כהן, קונצנטרי ואקסצנטרי: 37-38).